

„Ir aš nebijau juodos.“ Santykis su motina Janinos Degutytės tekstuose

Aistei B.

Giedrė Šmitienė

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
El. paštas smitiene.giedre@gmail.com

Anotacija. Sunki šio straipsnio tema, nes Janinos Degutytės atvejis atskleidžia tamsiąją motinystės pusę. Poetė vaikystėje buvo patyrusi skaudžią motinos nemeilę ir girtuoklystę. Degutytės santykio su motina atvejis yra išskirtinis ne tik patirtimi, bet, visų pirma, jos išsakymu.

Straipsnyje susipina fenomenologinė antropologinė ir naratologinė prieigos. Abi kartu jos leidžia suprasti, kaip pasakojamas savas gyvenimas, jo skaudžiosios vietos ir kartu kaip gyvenama pasakojant, o ir nepasakojant. Atidžiai skaitomi išlikę smulkūs autobiografiniai tekstai ir motinai skirti eilėraščiai. Tačiau tiltas, atvedęs į poetinius ir autobiografinius tekstus, yra Degutytės ir jos motinos išlikęs susirašinėjimas. Būtent laiškai suteikia gyvenimišką tūrį ir tvėrmę, priverčia suprasti motinos ir dukters santykį kaip viso gyvenimo klausimą.

Esminiai žodžiai: dukters ir motinos santykis, trauminė vaikystės patirtis, patirties sakymas, gyvenimo ir teksto santykis.

“Neither Am I Afraid of the Black.”

The Relationship with the Mother in the Texts of Janina Degutyte

Summary. This article is intended to describe the relations of the poetess and translator Janina Degutyte (1928–1990) with her mother. The poetry of Degutyte was exceptionally popular in the 1960s and the 1970s; it was read and re-written by hand. In 1980, literary critic Viktorija Daujotytė was preparing a monograph about Degutyte and asked the poetess to answer some usual questions in written form. The answers from the poetess revealed her tragic childhood due to an alcohol addicted and aggressive mother. These “answers” were not known to the wide audience until they were published in 1996 as a separate publication, together with an “unfinished autobiography,” written during the last months of poetess’s life. This written story about the author’s childhood was the first and, so far, the only Lithuanian text revealing the dark side of motherhood; thus, it became an important text in Lithuanian culture.

This article is an attempt to describe and understand the relationship of the poetess Degutyte with her mother. It is based on letters, autobiographical texts and poems. There are two approaches developed in the article: a phenomenological anthropological approach, which allows us ask what kind of life was lived and how was it lived, and a narratological approach, which helps us understand how the lived life was told in words.

The epistolary material, because of its sheer quantity, is the main part of the texts connected with the mother. They depict the daily relations between the adult daughter and her mother. The letters are much less concentrated texts than poetry pieces or an autobiography, with a lot of extra contexts, such as the realities of the daily life. However,

Received: 24/9/2018. Accepted: 4/11/2018

Copyright © 2018 Giedrė Šmitienė. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

due to them, the daily life acquires its volume and duration and provides a space for concentrated but fragmentary texts of poetry and autobiography.

The inclusion of the mother into the autobiographical and poetical texts in this case was not easy and natural. It cost great efforts to the writer but was always pushed by some internal wish to be told. The article summarizes a collection of autobiographical texts encompassing a period of twenty years. We are allowed to observe how slowly and with great difficulty the narration grows about the experiences from childhood, what minimal and concentrated expressions are used.

The process of the poetry of Degutytė can be seen as a constant self-opening to the tragic and painful experience. Her poetry becomes more and more explicit and open in tact with the telling about the relation to her mother. This correlation is not a coincidental but is a core fact that organizes the dynamic of the creation.

Keywords: mother / daughter relationship, childhood trauma, narration of experience, relation between life and text.

Reikšmė, kurią motina įgyja Degutytės gyvenimo ir kūrybos visumoje, yra susijusi su šio atvejo atskirumu – tamsiaja motinystės puse. Poetė vaikystėje ir paauglystėje yra patyrusi skaudžią motinos nemeilę ir klaikią girtuoklystę.

Straipsnyje keliamas santykio su motina klausimas. Pasitelkiami skirtingų žanrų tekstai – laišakai, autobiografijos, eilėraščiai – neišvengiamai susieja poetės gyvenimą ir kūrybą: motina Degutytei tampa svarbi poezijoje, nes buvo skaudžiai išgyventa gyvenime. Tačiau stiprūs išgyvenimai anaipol ne visada randa kelią į tekstą. Svarbu įvertinti tai, kad Degutytės santykio su motina atvejis yra išskirtinis ne tik patirtimi, bet, visų pirma, patirties sakymu.

Reiškiniai, atsiskleidžiantys sutelktoje medžiagoje, ypač laiškuose, glaudžiai siejasi su psichologijos, psichiatrijos klausimais. Šios kryptys leistų juos hipotetiškai atpažinti ir įvardyti, tačiau šiuo keliu straipsnyje neinama. Nors sutelkta medžiaga su psichologijos kryptimi susiliečia, vis dėlto yra nepakankama, neleidžianti teiginių pagrįsti, be to, tai viršytų psichologinio tyrimo intencijas.

Degutytės tekstai leidžia kalbėti apie santykį su motina kaip apie *kultūros reiškinių*. Taip yra pirmiausia todėl, kad vaikystės patirtis yra ne uždara ir slepiama, prasiveržianti pasąmonės išieškomais būdais, bet visą gyvenimą kultivuojama – įsisąmonijama ir reiškiamą. Straipsniu imamas parodyti, kad susiduriame su atveju, kai gyvenimo patirtis, asmeniškai skausminga ir uždara, pereina į kultūrą – į savivoką ir jos artikuliaciją, pasirodo įvairiausių žanrų tektais. Tokie atvejai leidžia suprasti, kodėl kartais galima ir reikia peržengti autoriaus biografiją ir kūrybą skiriančią ribą, taip uoliai ir ilgai saugotą literatūros mokslo.

Kalbant apie Degutytės atvejį, jos santykį su motina kaip kultūros reiškinių, savaime atsiskleidžia bendras kultūros laukas, jame veikiantis diskursas, (ne)leidžiantis, (ne)padedantis kalbėti apie savo atskirą patirtį.

Perpinant naratologinę ir fenomenologinę antropologinę prieigą, straipsnyje keliami du pagrindiniai tikslai: suprasti dukters ir motinos santykį, bent iš dalies įimant jo abipusį sąsąskumą, ir aprašyti šio santykio išsakymo, jo išviešėjimo raidą bei dinamiką.

Santykio su motina tema Degutytės kūryboje ligi šiol nebuvo tyrinėta. Viktorijos Daujotytės monografijoje (1984) nebuvo galima to nagrinėti, nes šiai temai svarbiausi poetiniai tekstai dar nebuvo sukurti, o Degutytė tebesusirašinėjo su savo motina. Atsa-

kydama į klausimus monografijos autorei, Degutytė mini savo motiną – tuo metu seną baltagalvę moterį, imančią iš jos rankų duoną ir vaistus (*Atsa*¹ 1996, 10). Daujotytės monografija išleidžiama pačiu kaitos laiku: dar prieš monografijai pasirodant anapilin iškeliauja Degutytės motina, o vos keliais mėnesiais vėliau išleidžiamas paskutinis (šiam straipsniui – svarbiausias) eilėraščių rinkinys *Purpuru atsivėrusi*. Būtina paminėti ir tai, kad ankstyvas Daujotytės monografijos rašymas veikiausiai lėmė poetės savivoką ir lengvino santykio su motina išsakymą. Monografijos autorei apie savo motiną raštu poetė parašė tai, ko beveik niekam nebuvo sakiusi. Šiuos atsakymus kartu su iš rankraščio iššifruota autobiografija Viktorija Daujotytė parengė spaudai po Degutytės mirties – 1996 metais. Sunku pervertinti literatūrologės apsisprendimo reikšmę – tekstas, pasirodęs kultūros viešumoje, vertė pripažinti ir tamsiąją motinystės pusę².

Paskutiniais dešimtmečiais, lyčių ir feminizmo studijoms integruojantis į sociologijos, psichologijos, antropologijos, istorijos, literatūros ir kt. mokslus, kritiniam motinystės temos tyrimui pasaulyje skirta daugybė darbų. Pirmiausia jie atidengia tai, kad motinystės kaip kilnumo, atsidavimo ir altruizmo, o kartu motinos ir vaiko santykio – kaip meilės ir artimo ryšio – suvokimas yra susijęs ir su intensyviu šio reiškinių idealizavimu. Šis, kaip ir bet kuris kitas, stereotipas įsigalėdamas riboja ar net deformuoja patį fenomeną³. Anot Sarah'os LaChance Adams (2014, 4), įsigalėjusi motinystės kaip kilnumo metafora trivializavo jos prigimtį. Antropologė Sarah'a Blaffer Hrdy (1999) motinystės agresiją, depresiją ir dvilypumą atskleidžia buvus skirtingais laikais ir skirtinguose kraštuose. Elisabeth'a Banditer (1981), tirdama motinystės supratimą skirtingose patriarchalinėse struktūrose, parodo, kad motinos meilė vaikui ir, apskritai, meilė vaikui yra ne tiek lemiamą prigimties, kiek sukuriama konkrečios kultūros. Motinystės instinktą, nesvyruojantį norą rūpintis vaiku ir jį mylėti autorė kvestionuoja netikėtais XVII–XVIII a. Prancūzijos kasdienio gyvenimo tyrimais.

Kasdienės motinystės patirties aprašymai atskleidžia dvilypumą – viena laiką norą auginti, laimingai sutapti ir norą būti atskira bei nepriklausoma (plg. De Marneffe 2004, 119–120)⁴. Šį dvilypumą knygoje *Išprotėjusios mamos, blogos mamos ir ką geros mamos darytų. Dvilypumo etika* tirianti LaChance Adams (2014) atskleidžia jį kaip esantį motinystės šerdyje. Motinystės prigimtyje pripažįstamas dvilypumas susieja „geras“ ir

¹ Santrauka *Atsa* čia ir toliau žymi: Degutytė, Janina. 1996. Atsakymai. Iš: Degutytė, Janina. *Atsakymai*. Vilnius: Regnum fondas, 7–54.

² Artima Janinos Degutytės bičiulė ir globėja, gydytoja Lena Rapalienė prisimena, kaip pasirodžius šiai autobiografijai viena poetę pažinusi gydytoja buvo pasipiktinusi ir negalėjo suprasti, kaip buvo galima pasakoti tokius dalykus apie savo motiną (G. Šmitienės pokalbis su L. Rapaliene, 2018. IX. 21). Toliau pokalbiai nurodomi santrauka PoLR (trečia ir ketvirta raidėmis žymimi pokalbininko inicialai). Šis pasakojimas apie išsilavinusio asmens, be to, gydytojo, reakciją rodo, kiek gajus yra motinos idealizacijos reiškinys visuomenėje, verčiantis slėptis visus, kurių gyvenimo patirtis sukurtu idealo neatitinka.

³ Cheryl'ė L. Meyer ir Michelle'ė Oberman, tirdamos vaikus nužudžiusių motinų atvejus, atskleidžia didelį nusikaltusių moterų nusivylimą nepajėgus atitikti idealo (2001, 68–94).

⁴ Šis klausimas raiškiai atsiskleidžia išlikusiam Degutytės pjesės vaikams *Gulbė karalienė. Eiliuota pasaka lėlių teatrui* (1977) mašinaštyje, kurį pavyko atrasti tarp popierių, likusių Degutytės knygų spintoje. Rastas išbaigtas sklandus tekstas stebina vientisa moters asmeninės laisvės ir motinystės derinio interpretacija.

„blogas“ motinas, neleidžia „blogųjų“ palikti anapus motinystės, bet kartu jų neuniversalizuoja.

Šiame straipsnyje sustojama ties Degutytės atveju, jo aiškinimusi, neskubant jo integruoti į pasaulinius tyrimus. Tačiau įvardytas kontekstas rodo, kad Degutytės santykio su motina klausimas yra akademiškai pagrįstas. Literatūros, kaip išlaikančios žmogaus patirtį⁵, iškeliamas Degutytės atvejis leidžia suvokti bendrą šio klausimo refleksijos trūkumą Lietuvoje, pamatyti akivaizdžią tiriamųjų ir taikomųjų⁶ darbų stoką, dėl kurios sudėtingi motinos ir vaiko, vaiko ir motinos santykiai yra menkai pripažįstami. Tai verčia izoliuoti tuos, kurių patirtis bendro idealo neatitinka.

Laiškai motinai. Santykio tvermė

Laiškai – tai šaltinis, kuris iš visų turimų šaltinių labiausiai tiesiogiai leidžia patirti kasdienį dukters ir motinos santykį. Išlikę 145 Degutytės laiškai, rašyti motinai, ir 31 motinos laiškas, siųstas Degutytei⁷. Apimamas laikotarpis nuo 1965 m. iki 1983 m. (nuo dukters 37-erių iki 54-erių metų, motinos – nuo 63-erių iki 80-ies). Paskutinį laišką nuo motinos mirties skiria vos kelios dienos. Turima laiškų visuma savo nuorodomis, užuominomis, buvusių laiškų atpasakojimais leidžia suprasti, kad išliko tik nedidelė buvusio susirašinėjimo dalis.

Degutytės laiškai motinai, galima taip apibendrinti, susideda iš dviejų pagrindinių dalių: (1) pasakojimo apie save, dažnai apie silpną sveikatą ir (2) motinai skirtų patarimų, prašymų, siunčiamų ar perduodamų daiktų vardijimo.

Miela Mama,

gavau siuntinį, labai ačiū. Pas mus dabar labai atšilo. Jau vaikštom be kojinių ir su trumpom rankovėm. Tik vakare reikia ir kojinių, ir mežtinių.

Čia daug geriau, kaip pas rašytojus, nes namas ant jūros kranto, viena siena stiklinė, kur balkonas, naktį balkono duris atidarom ir girdim, kaip jūra ošia. Kambarys saulėtas, iš ryto matyti, kaip iš kalnų išlenda raudona saulė ir mėlynoj jūroj plaukia balti laivai. Medžiai visi žaliuoja, lapai jau dideli, bet dar niekas nežydi, tik tokie geltoni krūmai. Migdolai ir slyvos jau peržydėjo, kito mėnesio vidury pražydės visur rodės, oleandrai.

Valgis nelabai skanus, ne taip, kaip namie verdam. Bet prisivaikštom prie jūros, tai apetitas geras. [Pasakojimo apie save pabaiga – G. Š.]

Mama, šituos smėlio spalvos siūlus suk po 6 (neatsimenu, po kiek sakiau). Bet jeigu jau susukai po 5, tai tegu būna, nedidelis skirtumas.

⁵ Iš literatūros tekstaais paremtų motinos ir dukters santykio tyrimų minėtina Eliane'os Maestri (2018) knyga apie autobiografinius naratyvus, Mariane'os Hirsch (1998) darbas, apimantis XIX a. realistinius romanus ir modernistinius XX a. pirmosios pusės tekstus, iškeliantis išskirtinį sudėtingumą, patiriamą kalbant apie savo motiną, Dally'os Abudi (2011) veikalas, kritiškai dekonstruojantis su motinos vaizdiniu susijusius mitus arabų moterų rašytojų kūriniuose.

⁶ Pavyzdžiui: Forward, Susan, Donna Frazier Glynn. 2013. *Mothers who can't love: a healing guide for daughters*. Harper; Anderson, Karen C. L., Katherine Woodward Thomas. 2018. *Difficult mothers, adult daughters: A guide for separation, inspiration & liberation*. Mango.

⁷ Laiškai saugomi Maironio lietuvių literatūros muziejuje. Toliau bus vartojama santrumpa MLLM.

Nusipirk turguj veršienos (mano sąskaita), paimk iš šaldytuvo, kur po langu, bruknių iš tų didelių rudų slojikų ir pavalgyk skaniai. Tik kai slojiką atidarysi, jisai su gumute, tai laikyk vėsioj vietoj, nors turbūt po langu dar neperšilta, dar Lietuvoj ne taip, kaip čia.

Tai būk sveikutė,

bučiuoju

Linkėjimai nuo Bronės

Janina

Mama, jeigu iš Rašytojų sąjungos atsiuntė man pora laiškų, kuriuos man siuntė iš Vilniaus į Jaltą, o iš Jaltos manė, kad aš išvažiavau į Vilnių ir todėl mano laiškus persiuntė į Vilnių. Tai Tu tuos laiškus duok Lenutei, kad persiųstų man į Gurzufą. [Prašymų, patarimų dalies pabaiga – G. Š.]

1971. IV. 23, MLLM 49651

Retesniais atvejais laišką sudaro viena iš dalių. Pasakojimai apie save ypač įsivyrauja paskutiniiais susirašinėjimo metais, kai silpna Degutytės sveikata dar labiau sumenksta. Ankstyvesniu laikotarpiu prašymai ir patarimai galėjo sudaryti ir visą laišką:

Miela Mama,

gavau Tavo laišką. Langus dabar reikia išplauti, nes kaip gi dažys ant dulkinų ir brudnų palangių. O ir stiklai turi būti švarūs, nes paskui išdažytų nešlapinsi smarkiai, o kiek užtikš dažų, tai nuimsim su tuo specialiu skystimu langams. Firankų tai, žinoma, dabar plauti nereikia.

Tai iki pasimatymo.

Bučiuoju

Janina

Linkėjimai nuo Bronės

1971. V. 27, MLLM 49612

Vienas iš nuolat minimų motinai siunčiamų dalykų – pinigai, kiekvieną mėnesį duodami pragyvenimui ir mokesčiui už kambarį. Degutytės motina neturėjo jokių pajamų, nes beveik nebuvo dirbusi⁸. Duktė ją visą gyvenimą (po vyro žūties 1942 m.) išlaikė.

Imdamasi įvardyti Degutytės laiškų atskleidžiamus santykio su motina ypatumus, pirmiausia kalbėsiu apie santykio tvermę, jo aktyvų palaikymą, ištvėrimą ar net iškentėjimą, t. y. kalbėsiu ne apie atskirus laiškus, ne apie jų turinį, bet apie iš jų visų susidedančią virtinę, nepertraukiamo susirašinėjimo reiškinių, kuris tęsėsi metai po metų be didesnių pertraukų. Nėra laiškų, kurie prasidėtų ramiu pastebėjimu *seniai tau nerašiau* ar *seniai negavau iš tavęs laiško*. Bet yra nerimo laiškų, jei tik susirašinėjimas bent kiek sutrinka. Beje, į sutrikimus lygiai taip pat reagavo ir motina.

Kiekvienas santykis reikalauja pastangų, laiko, jėgų. Jis nesilaiko savaime. Degutytės susirašinėjimas su motina atskleidžia nuolatines pastangas. Laiškai pirmiausia rašyti ne tam, kad kas nors jais būtų pasakojama, bet siekiant palaikyti ryšį. Be to, rašydama laišką, Degutytė turėjo didesnę tikimybę gauti motinos atsakymą ir sužinoti, ar su ja viskas

⁸ Degutienės sesuo Zofija vis kviesdavo eiti dirbti pas ją į fabriką, ji buvo pamainos meistrė, bet Degutienė nesutikdavusi. Vėliau Zofijos dukra ne kartą sakydavus: „Baik tu Janiną kankinti, eik dirbti.“ Tik vieną kartą motina buvo pasisamdžiusi dirbti gatvės valytoja žiemą, bet ar antrą dieną jai trūko skrandis ir darbas baigėsi (PoLŽ4).

gerai. Laikotarpis tarp laiškų, galima manyti, tęsėsi tiek, kiek mintyse galiojo gautu laišku praneštos žinios. Rašytą ir rašysimą, gautą ir gausimą susiedavo mintis apie motiną.

Laiškai draugėms nepasižymi nei tokia santykio tverme, nei skiriamomis pastangomis. Bronei Jacevičiūtei-Jėčiūtei rašoma intensyviai, bet trumpai, tik tol, kol viena jų yra kur nors išvykusi iš Vilniaus. Susirašinėjimas su Ada Kizlaityte ne kartą buvo nutrūkęs keleriems metams, po kurių atsinaujindavo ne mažesniu intensyvumu, o su Terese Bukauskiene nutrūko ir neatsinaujino.

Draugėms rašytuose laiškuose keletą kartų prasitarta apie motinos pykčio ir neapykantos priepuolius (plg. laiškas B. Jacevičiūtei-Jėčiūtei 1966. II. 20, MLLM 49823; laiškas V. Lopaitytei 1970. V. 1, MLLM 51676), tačiau susirašinėjimo tęstinumo tai nepaveikia.

„Miela Mama“ (šiuo kreipiniu pradėdama didžioji dalis laiškų; tolesni vardijami pagal dažnumą), „miela Mamule“, „miela Mamyte“, „brangi Mamute“, „miela Mamulėle“, „miela Mamulėli“, „jau pašalo“, „oras labai blogas, smarkiai lyja“, „toks gražus oras“, „lietus lyja, vėsu“, „jaučiuosi blogai, labai dūstu“, „savijauta geresnė“, „kojos tinsta, kaip pasiutusios“, „tyrimai po truputį gerėja“, „siunčiu vaistus, pinigus (5 rb. šventėms) ir apelsino sirupo“, „siunčiu visokių saldainių, kokių turėjau bombonkių, o dėžutę šokoladinių Tau specialiai buvau pirkus“, „įdėsiu dvi dėžutes undevito ir knygą paieškosiu“, „įduosim, kad Tau atvežtų vištą, juodos duonos ir dar ko nors, ko Bronė gaus“, „įdėsiu džiovintų krapų. Dar padžiovinsiu raudonėlio – dušica, panašus į meirūną, tinka dėt į sriubas“, „žievelių nulupus neišmesk, o išdžiovink ant radiatorių ir užsipilk kaip arbatą“, „toj dėžutėj dar 2 kiaušiniai pažymėti kryžukais. Tuos pirmiausia suvalgyk“, „nitrong’ nuo širdies, kai skauda, tai jas reikia ne po liežuviu laikyti, o praryti su vandeniu“ – nepertraukiamos kreipinių, orų, savijautų, siuntinių ir nurodymų paradigmos nusidriekia ne tik per laiškus, bet ir per juos rašančiosios sąmonę visus tuos beveik dvidešimtį išlikusio susirašinėjimo metų.

Ir dar. Laiškai motinai išsiskiria aiškia rašysena. Kuo sudėtingesnė tema, tuo aiškiau ir lėčiau rašoma. O tai dar kartą įrodo nepertraukiamą atidumą savo adresatei.

Kalba apie santykio tvermę, jo iškentėjimą neatsitiktinė. Degutytei ne kartą siūlyta santykį su motina nutraukti. Pirmiausia, palikti motiną ir keltis pas senelę jai siūlė tėvas (NebAuto 1996, 58)⁹. Vėliau Antanina Dragūnaitė, klasės auklėtoja (jos tiesus ir atviras mąstymas išlikęs po studijų baigimo poetei rašytuose laiškuose), siūlė Degutytei atsiskirti nuo motinos, sakė surasianti, kur gyventi (NebAuto 1996, 61). Degutytei nesutikus, auklėtoja surado galimybę mergaitei bent kartą per dieną pavalgyti. Tikėtina, kad tokių siūlymų iš pačių artimiausių, patikimiausių žmonių poetė buvo sulaukusi ne kartą. Žmonės matė tokį galbėjimosi būdą. Jei atmestą tėvo siūlymą galima paaiškinti Degutytės mažu amžiumu, gimnazijos laiko sprendimas priimamas sąmoningiau.

„Atsakymuose“ motinos pradėjimas gerti (per Degutytės septintąjį gimtadienį) įvardijamas motinos netektimi (*Atsa* 1996, 8). Tačiau laiškai rodo, kad šis įvardijimas poetės gyvenime nebuvo funkcionalus, nes ji visą laiką galvojo, kur motina yra, kaip ji gyvena, kas ją parves, kas paduos vandens. Būdama Gurzufe sunerimusi rašė savo mokyklos draugei Vandai Lopaitytei: „Motina, atrodo, geria, nes ji ir Lena (kaimynė) tyli jau bene mėnuo

⁹ Santrauka *NebAuto* čia ir toliau žymi: Degutytė, Janina. 1996. Nebaigta autobiografija. Iš: Degutytė, Janina. *Atsakymai*. Vilnius: Regnum fondas, 55–69.

[išlikęs susirašinėjimas rodo, kad didžiausias tarpas tarp motinos laiškų buvo kiek daugiau kaip dvi savaitės – G. Š.]. Gal kailinių nepragers. Neturiu jėgų. Viskas mirtinai atsibodo“ (1971. V. 20, MLLM 51689). Maža pačios rūpesčio, Degutytė buvo subūrusi jos motina besirūpinančiųjų tinklą. Pas motiną, kai gyveno Šančiuose, vis užeidavo poetės klasės draugė Vanda Lopaitytė, ji padėdavo tvarkyti motinos reikalus. Atskirais laikotarpiais pas motiną pamainomis, po savaitę, ateidavo miegoti Degutytės pusseserės, jaunutės merginos. Kai motina gyvendavo Vilniuje, ją globodavo Jacevičiūtė-Jėčiūtė ar gydytoja Lena Rapalienė. Su savo artimiausiais žmonėmis Degutytei reikėjo palaikyti tokį santykį, kad jų rūpesčio užtektų ne tik jai, bet ir motinai. Tai negalėjo būti paprasta. Įspūdingiausia buvo jauniausios motinos sesers Zofijos pagalba: ilgai su šeima vargusi ankštame namelyje (buvusioje savo tėvų lauko skalbykloje) ji, fabriko meistrė, gavo butą ir, Degutytės prašoma, sutiko priimti į jį Degutiene. Tiesa, Degutytė sugebėjo išrūpinti papildomą kambarį. Zofija gerai žinojo, ką reikė gyventi su Degutiene: kartu su Degutyte slapstėsi nuo jos girtos Telšiuose¹⁰, vėliau gyveno viename tėvų namo bute Šančiuose¹¹, tačiau sutiko. Tame naujame trijų kambarių bute su tipiškai maža virtuve viename kambaryje gyveno Zofija su vyru, antrame – jauna šeima su mažu vaiku (iš pradžių tai buvo viena, vėliau – antra Zofijos duktė), trečiame – Degutienė. Nesutarimai buvo nuolatiniai, bet Degutiene, savo seserimi, Zofija rūpinosi, nupirkdavo viską, ko jai reikėjo, jos vyras pataisydavo, kas sugesdavo, ir t. t. Ir vis dėlto laišškai aiškiai leidžia suprasti, kad tai nebuvo lengva. Kai netekusi kantrybės dėl pasikartojančių Degutienės užgėrimų Zofijos duktė klausė motinos, kodėl ji priėmusi seserį į naująjį butą, ši atsakiusi: „Aš nemaniau, kad jinai taip ilgai gyvens... kad taip geria.“ Bet priežastis, mąstė duktė, buvo kita – „negalėjo atsakyt Janinai, Janina jai daug padėjo, jinai Janiną labai mylėjo, suprantat“ (PoLŽ4).

Degutytė atveždavo kibirą medaus Degutienei ir visiems, Jacevičiūtei-Jėčiūtei aplakščius kelias parduotuves ir kelis kartus atstovėjus eilę atsiųsdavo po tris pakelius varškės kiekvienam – tai darydavo įspūdi, bet nebuvo atlygis, o juo labiau adekvatus. Studijų metais Degutytės bute gyveno Zofijos duktė, bet ir tai sunku laikyti atlygiu. Kaip Degutytė sukurdavo ir išlaikydavo artimą rūpesčio santykį ir, apskritai, kiek žmonės vieni kitiems padėjo, vieni dėl kitų gaišo, yra platesnė negu motinos klausimas laiškų iškeliamą tema.

Ir vis dėlto santykio tvarumas turėjo tam tikrų išlygų. Nuolat rūpindamasi motina ir ją išlaikydama Degutytė nuo 1959 m. buvo apsisprendusi su ja kartu negyventi. Degutienė buvo netekusi paveldėto buto tėvų name. Kurį laiką, dar Degutytei gyvenant Kaune, ši butą nuomojo iš brolio, bet vėliau, broliui jo prireikus, turėjo išsikraustyti. Degutytė

¹⁰ Degutytės tėvas buvo paprašęs senelės, savo uošvienės, kad, kai jis išvykdavo į komandiruotes, ši atsiųstų jauniausią dukrą Zofiją, jog Degutytė nebūtų viena su girtaujančia motina. Zofija buvo aštuoneriais metais vyresnė už savo dukterėčią. Senatvė, kaip atsimena Zofijos dukra Lilijana, mama net negalėjusi suprasti, kodėl jos taip bijodavo Degutienės: „[P]asiima šluotą ir kaip ragana po kambarius duodasi. Ir rūsy slėpdavomės, ir...“ (PoLŽ2).

¹¹ Viena augindama dukrą Zofija palikdavo ją su savo seserimi Degutiene. Duktė prisimena: „Kai jinai negirta, negeria, tai išmokė mane visokių lenkiškų dainuškų, vaikščiodavom apie stalą, dainuodavom, labai patikdavo, kai galvą šukuodavau, duodavo šukas, aš šukuoju jai plaukus, viską gražiai draugaudavo, kol neužsigerdavo. Man mama draudė jai atnešt, tai ji pati, ten visai netoli samagoną laikė, atsineša tokiam butely, laikraščio kamštis padarytas, prisigeria ir rūko lovoj, vieną kartą uždegė net, pradėjo rusenti, jei nieko nebūtų, tai sudegtų. Išivaizduojat, kaip mamai, ji išeina ir palieka mane su girta teta, kiek nervų, anksčiau nei telefonų, nei nieko, nepaskambinsi, nepaklausiš“ (PoLŽ4).

pasiėmė mamą veikiausiai dar į Tauragę (kur pagal paskyrimą dirbo mokytoja ir bibliotekininkė), vėliau – į Nemenčinę, o po to – į kambarėlį Rašytojų sąjungos palėpėje. Tada motina „eidavo pas Mieželaitį, pas Baltušį ir sakydavo: va, dukra man neduoda pinigų, mes badaujam... Prisiskolindavo... Janinai būdavo ir nepatogu, ir gėda, ir nežinodavo, kaip elgtis...“ (Birgerė (par.) 2008, 4). Kai 1959 m. Degutytei buvo paskirtas vieno kambario butas Smėlio gatvėje, ji ketino ten keltis su motina. Motina pažadėjo negerti, padėti, bet vėl užgėrė. Tada Degutytė ir pasakė: nuomosiui tau kambarį, bet kartu mes negyvensim (PoLŽ1). Motina atvažiudavo į Vilnių, kai tik Degutytė kur nors išvažiudavo. Kartais motina pagyvendavo pas ją, o ji išeidavo į Jacevičiūtės–Jėčiūtės dirbtuvę ar kitur. Išimčių buvo, bet nedaug. Degutytė leido sau šios taisyklės laikytis visada, kai tik jai to reikėjo, kai kitaip nepajėgė. Noriai dalijosi butu, bet vengė bendro gyvenimo.

Motina nuomojo kambarį Šančiuose, mansardoje be patogumų. Vėliau gyveno sesers Zofijos bute, kur vienoje virtuvėje spietėsi trys šiemos. Suprantama, kad jai patikdavo gyventi Degutytės bute, tad ieškodavo visokių būdų įsiprašyti. Kai Degutytė ją ragindavo išeiti pasivaikščioti bent iki namo galo, kad nebūtų taip nuobodu, ji aiškindavo, kad Kaune nelygios plytelės ir ji negalinti niekur su skaudama koja eiti, o Vilniuje lygios, todėl galėtų visur vaikščioti (J. Degutienės laiškas [be datos], MLLM P40685). Bet Degutytė, kiek įmanydama, stengėsi atsisipirti siūlymui gyventi kartu.

Sulaikyto kalbėjimo registras (laiškai motinai)

Degutytės laiškuose, rašytuose motinai, įprastai lieka nemažai laisvos vietos (tai nebūdinga laiškam, siųstiemis draugėms). Atrodo, kad ganėtinai dažnai laišką motinai norima rašyti ir tada, kai neturima ką per daug sakyti. Nuojuotą, kad motinai skirti laišakai ne tik intencija, bet ir pačiu rašymo būdu *kažkuo* skiriasi nuo rašymo draugėms, nėra lengva pagrįsti, ir vis dėlto galima imtis lyginimo. Ypač parankūs atvejai, kai tą pačią dieną arba apie tuos pačius dalykus rašoma dviem skirtingiems adresatams – mamai ir kuriai nors iš draugių.

Išlikę du Degutytės laišakai iš Krymo, kur ji buvo 1965 m. rugsėjį: vienas – motinai, antras – vaikystės draugei Vandai Lopaitytei. Pirmiausia pastebėtina, kad laiškas mamai šešis kartus trumpesnis negu laiškas draugei. Toliau pateikiamas laiškas motinai ir jam artimesni fragmentai iš laiško Lopaitytei.

Miela Mama,

atvažiavom laimingai. 3 val. 15 min. buvom Simferopoly ir su taksi atvažiavom iki pat namų (10 rb.). Čia dideliame parke su alėjom pristatyta daug namukų. Viename namuke, kuris turi vieną kambarį su dviem lovom, gyvenam mes. Vaisiai nebrangūs, vynuogės po 30 kap., slyvos po 30, kriaušės 50, pomidorai 50. Šitame miestely Nijolei nieko nėra, čia kaip kaimas. Aš jai parašysiu laišką, o paskui atsiųsiu ką nors, kai būsim Feodosijoj. Oras šiltas, megztinio reikia tik vakare. Vanduo labai šiltas. Gyvenam prie jūros kranto. Girdisi, kaip ošia jūra.

Bučiuojam

Lik sveikutė.

Nina

1965. [I]X. 16, MLLM 49626

Sveika gyva, Vandužė!

Šiandien jūra gana audringa, bangų krislai tykšta ant manęs ir lūpos jau sūrios. Sėdžiu ant suolelio, visai prie jūros. Pliažas – žinoma, jumoras, palyginus su Palanga. Čia ne smėlis, o akmenys, vidutiniškai – mano kumščio didumo. Į vandenį žmonės lipa kraipydamiesi, lyg ant žarijų.

Visa augmenija vysta, kalnuose tik reti erškėtrožių krūmokšniai su raudonom uogom (niekas neskina) ir gelsvai pilkšva žolė kaip šepetys. Niekaip negaliu suprasti, kaip karvės ją kramto ir dar pieno duoda. Juk ji net kojas suraižo iki kraujo!

Kalnai pliki, didžiuliai masyvai, ugnikalnių kilmės, suskeldėję, suaižėję – fantastiškiausių formų viršūnės ir uolos. [...] Tai Kara–Dago kalnynas. Prieš jį norisi atsiklaupiti ir melstis. Ir gerai, kad jis nuogas. Tokia rūsti ir išdidi vienatvė. Tai gražiausia vieta, kurią kada nors mačiau pietuose. [...]

Beje, iš Vilniaus skridom į Simferopolį. [...] Ypač įdomu, kad lėktuvas pakrypsta – horizontas būna statmenai! Atrodo, sapnuoji.

Vanda, galėtum ir Tu laisvai važiuoti. Aprūpinimas čia geras visur. Tik, žinoma, jei atostogas gautum rudenį, nes vasarą – 35°C pavėsy! O jo reikia paieškoti. Bronė skaniau maitinasi, negu aš šituose namuose. Begalinė betvarkė. Bet dėl to ji gyvena su manim. Supranti, yra didžiulis parkas prie jūros su 20 (ar pan.) namukų – mūrinių didesnių su lodžijom 2-ų aukštų, ar mažų – po 1 kambarį – ar daugiau iki 6. Mes gyvenam medinuke, nes paskutiniai atvažiavom, o, be to, nedavėm kyšio ir nesam iš Maskvos. Netvarkos viršūnė – vietinė kanalizacija... [...]

1965. IX. 29, MLLM 51718

Pasakodama motinai Degutytė susitelkia į fizinius, materialiai apibrėžiamus dalykus. Ji kalba neišduodama savo emocinio santykio su jais. „Vanduo labai šiltas. Gyvenam prie jūros kranto. Girdisi, kaip ošia jūra“ – taip jūros motyvu užbaigiamas laiškas motinai. Tarsi pasakojama apie save, bet minimaliai ir objektyviai. Laiškas Vandai pradedamas nuo jūros ir kartu jis pradedamas nuo savęs: „[B]angų krislai tykšta ant manęs ir lūpos jau sūrios.“ Ir tik po to pasakojimas kiek bendrėja: apibūdinama pati jūra, kurios Vanda nėra mačiusi, ir joje besimaudantys žmonės. Rašydama apie nepažįstamą augmeniją, Degutytė taip pat kartu reiškia savo nuostabą („negaliu suprasti“) ir pasakoja per kūniškai artimus kontaktus („kojas suraižo iki kraujo“). Kalbėdama apie kalnus, geografines žinias ji supina su ištinkančia esteze („norisi atsiklaupiti ir melstis“).

Net pasakodama Vandai apie buitines gyvenimo sąlygas Degutytė neišsiverčia be „begalybių“ ir „viršūnių“: poilsio namuose, anot jos, betvarkė yra begalinė, o netvarka pasiekia viršūnę. Be to, dar įpina politines realijas („nesam iš Maskvos“) ir atskleidžia vietinės „ekonomikos“ veikimo principus („nedavėm kyšio“).

Laiškuose draugėms, kaip ir cituotame laiške Vandai, trykštama energija, nesvarbu, ar kalbama apie džiaugsmingus, ar tragiškus dalykus. Kalbama iš savo įsitikinimų, iš išgyvenimų. Reiškiamasi ryškiai ir laisvai, visiškai pasitikint, kad ją tinkamai supras. Kalbėjimas draugėms leidžia geriau suvokti rašymo motinai skirtumus. Rašydama motinai Degutytė nėra laisva. Priešingai – ji užsisklendusi, o gal ir atsargi.

Štai dar du laišakai, rašyti iš Mazgeliškių tą pačią dieną, – motinai ir Danutei Venclovaitei.

Labas, Danute!

Štai aš ir kaime. Širdis atsigavo nuo sodų žydėjimo, nuo pienuų geltonumo, nuo tulpių ir narcizų, kuriuos persodinau rudenį, galvodama, kažin, ar besugrįšiu...

Ta blužnis infarktuota aprimo, kasa taipogi. Jau valgau, nepykina, tik pavaikščioti daugiau neišeina, nes labai patinsta kojos. Bet sode ir gulėjimas kitas. [...]

Paukščiai taip čiulba, kad radijo nedrįstu įjungti... [...]

Kai pagalvoju, kad prieš savaitę ant kojų nepastovėjau [...] O dabar esu visai apynormalis žmogus.

Iki!

1981. V. 24

Miela Mama!

Jau savaitę, kaip aš kaime. Atvažiavau gulom. Buvo sausa, tai privažiavom ligi namų. Dabar jaučiuosi geriau. Aprimo ir blužnis (buvo blužnies infarktas) ir kasa ne tokia skausminga. Jau galiu valgyti ir pavaikščioti po sodą porą kartų į dieną išeinu. O šiaip guliu sode ant susidedamos lovelės (išklotos avies kailiais). Rytoj važiuosim į Kupiškį daryti tyrimus. Gal Dievas duos, bus geresni.

Parašyk, kaip Tu gyveni.

Bronė kasdien leidžia vaistus.

Bučiuoju

būk sveika

Linkėjimai nuo Bronės

1981. V. 24, MLLM 49716

Abiejų laiškų kreipiniai su šauktukais. Per visą susirašinėjimą su motina tik trys kreipiniai baigiasi šauktuku, tai aiškus dienos ir nuotaikos ženklas. Tačiau po kreipinių pasakojimo būdai gerokai išsiskiria. Laiške Danutei skaitome apie begalinį džiaugimąsi sodyba. Atviras ir paprastas prisipažinimas, kad nebuvo tikra, ar į ją begrįš, džiaugsmą dar labiau sustiprina. Nuo pirmos iki paskutinės eilutės kalbama apie atsigavimą, nes kaime viskas kitaip, viskas į gera: „[P]avaikščioti daugiau neišeina [...] Bet sode ir gulėjimas *kitas* [išskirta cituojant].“ Laiške motinai taip Degutytei patinkanti aplinka paminima tik vienu, tiesa, du kartus pakartojamu žodžiu „sodas“. Apie pagerėjimą kalbama, bet kur kas santūriau. Tarsi privengiama džiaugtis, kad nepasirodytų per geras gyvenimas. Ir kad tikrai neatrodytų per geras, laiškas baigiamas sakiniu: „Bronė kasdien leidžia vaistus.“ Saugojimasis nepasakyti apie savo gyvenimą per gerai, apskritai, būdingas Degutytės laiškam, rašytiems motinai. Štai rašydama pusseserei Lilijanai Žukauskienei sugeba pasakyti, kad ji „karaliaujanti“ ligoninėje, tačiau tą pačią dieną rašytame laiške motinai to nebelieka. „Nuo penktadienio jau guliu ligoninėj. Karaliauau viena, o šiandien (antrad. [ienį]) jau gavau bobutę, vieno daktaro motiną. Labai simpatiška [...]“ (1980. II. 19, MLLM 49744). „[A]š jau ligoninėj nuo penktadienio. Visą laiką buvau viena, o šiandien davė tokią bobutę į kompaniją, daktaro motiną“ (1980. II. 19, MLLM 49602). Abiejuose fragmentuose kalbama žvaliai ir pakankamai energingai, bet vis dėlto laiške motinai netikėtą „karaliavimą“ pakeičia „buvimas“, o bobutės simpatiškumas, kuriuo sakoma, kad buvo gerai vienai, o toliau gal bus gerai ir dviese, tiesiog nutylimas.

Degutytės laiškuose motinai sąmoningai ar nesąmoningai ganėtinai dažnai bandoma pabrėžti savo ribotas galimybes, taip rodant, kad nederėtų iš jos daugiau ko norėti. Taip atsiribojama nuo galimų prašymų, tačiau kartu Degutytė apriboja ir pačią save. Išsakomas negalėjimas yra visiškai pagrįstas, tačiau jo išsakymas jį tarsi užantspauduoja ir sutapatinama su kalbančiąja. Degutytės laišakai ne kartą aiškiai rodo, kad ji savo fizinį negalėjimą apžaidžia, ne kartą išgyvena ir tada, kai nėra kaip išgyventi, moka „išlaikyti save ant šio svieto“ ([Daujotytė] 2005, 474). Negalimybių išsakymas, jų kaip neinvestuojamų pristatymas silpnina galimybes su savo negalia susitarti. Toks kalbėjimo, o kartu ir savęs pateikimo būdas yra išbandomas norint ištvirti, išlaikyti santykį su motina. Taigi skaitydami Degutytės laiškus motinai susiduriame su atskiru įvaldytu kalbėjimo registru, kurį galėtume pavadinti *sulaikytu kalbėjimu*.

Nors sulaikytas kalbėjimas turėjo bent kiek saugoti nuo nuoširdaus, empatinio įsitraukimo į jūdvių bendravimą, vis dėlto akivaizdu, kad motinos laišakai veikė Degutytės nuotaikas. Jei motina buvo patenkinta, Degutytė iš karto atsipalaiduodavo ir įsitempdavo kaskart, kai motinai buvo blogai. Nuolat susirašinėdamos motina ir dukra išliko kaip susisiekiantys nuotaikų indai.

Santykio tvarumas, jo palaikymas, apie kurį kalbėta anksčiau, ir kalbėjimas sulaikytu modalumu tarsi priešingi, bet koegzistuojantys Degutytės santykio su motina bruožai. Kartu svarbu suvokti, kad santykis su motina, galvojimas apie motiną buvo viena iš gijų, jungusių visas poetės dienas. Motina buvo lyg nekintanti gyvenimo sąlyga, nenutrūkstanti transcendentalija.

Motinos eskizas (pagal dukrai rašytus laiškus)

Vienintelis Degutytės motinos Janinos Degutienės pažinimo šaltinis, kuriame ji kalba pati, yra jos rašyti laišakai. Tai reta medžiaga, išsauganti paprastos Kauno Šančių moters gyvenimo nuotrupas, jos kalbėjimo būdą, nuotaikas. Be laiškų, išlikusios ir kelios jos gyvenimą liudijančios nuotraukos – iš viso devynios. Nuotraukos baigiasi maždaug tuo laiku, kai, šeimai gyvenant Telšiuose, motina pradeda gerti. Degutytei tuomet buvo septyneri.

Dešimtoje nuotraukoje duktė stovi prie atviro motinos karsto. Devintą ir dešimtą nuotraukas skiria beveik penkiasdešimt metų.

Išlikę daug gražių poetės atvaizdų, bet per visą tą laiką nėra nė vieno atvaizdo su motina. Ir ne tik Maironio lietuvių literatūros muziejaus fonduose, bet ir artimųjų asmeniniuose archyvuose. Prasidėjus šeimos tragedijai, motina nebepateko į fotoobjektyvą, nors fotografijos darėsi vis prieinamesnės.

Degutienės laišakai parašyti lenkų kalba – Šančių „dialektu“. Su dukra, kaip ir su seserimis, ji visada bendravo lenkiškai, taip buvo kalbama ir jos gimtuosiuose namuose. Kaip rašoma Degutytei skirtoje monografijoje, motina buvo baigusi kelias klases rusų mokykloje (ji buvo gimusi 1902 m.). Lenkiškai rašyti jos niekas nemokė, tad rašė taip, kaip jai išėjo. Laiškuose nežymimos sakinių ribos, tik kur ne kur padedamas kablelis. Vieną mintį asociatyviai pertraukia kita, po kurios grįžtama (arba ne) prie ankstesnės, į kurią ir vėl kažkas įsiterpia. Vietomis motinos kalbėjimas susipainioja, bet kai susiriša

Seserys Janina Bedarfaitė (vėliau – Degutienė) ir Ona Bedarfaitė (vėliau – Šulcienė), Simono Bedarfo, brolių Šmidtų metalo fabriko meistro, dukros, šančietės. Ona mokėjo gerai siūti, siūdavo ir seserims. Kaunas, apie 1920 m. MLLM 87315

Pirmoji žinoma Janinos Degutytės nuotrauka. Iš kairės: Degutytės krikšto tėvai Adolfas Jarbutis ir Jadvyga Bedarfaitė, teta Zofija Bedarfaitė, teta Ona Šulcienė su dukra Irena Šulcaite, neatpažinta moteris, Janina Degutienė ir Janina Degutytė Šančiuose, senelių namuose, 1929 m. MLLM 82743

*Janina Degutytė su motina
Šančiuose, senelių namuose.
Apie 1929–1930 m. MLLM P39830*

Janina Degutytė su lėle, jos mama Janina Degutienė, aštuoneriais metais vyresnė, straipsnyje jau minėta teta Zofija Bedarfaitė ir mylima senelė Stanislava Bedarfienė (Vaitkevičiūtė). Pasak žaislų tyrinėtojos Nijolės Pliuraitės, lėlę anuomet turėjo tik pasiturinčių miestiečių dukros. Apie 1930–1931 m. MLLM 82745

Janina Degutytė su tėvais Janina ir Stasiu Degučiais. Dešinė ranka atsainiai padėta ant mamos peties (kaip veikiausiai liepė fotografas), nurodymų negavusia kaire ranka laikosi mamos piršto. Kaunas, fotoateljė, apie 1931 m. MLLM 105191

Janina Degutytė su mama Šančiuose, prie senelio namų – iš pažiūros nedidelių, bet keturių butų su mansarda. Apie 1934 m. MLLM 105190

Janina Degutienė, Janina Degutytė (sėdi krėslėlyje), Zofija Bedarfaitė Telšiuose apie 1935 m., motinos „netekimo“ laiku. MLLM 82747

(o tai būna dažnai), tekstas ganėtinai išraiškus. Neskaidomas sakiniiais jis kuria sąmonės srauto įspūdį. Motinos neraštingumas, laisvas pasidavimas minčių tėkmei daro tekstą autentišku šaltiniu, leidžiančiu šią moterį bent kiek pažinti.

Minėtina tai, kad motinos laišškai dukrai rašomi maloniai. „Miela Nine“, „Miela Ni-nička“ – tai motinos laiškų kreipiniai¹². „[P]asiilgau tavęs, taip ilgai nemačiau, tik per sapnus matau.“ „[A]tsiųsk man tą nuotrauką noriu pamatyti tave su trumpais garbanotais plaukais“ ([be datos], MLLM P40704)¹³. Motina išgyvena ilgiau negaudama laiško:

Kodėl tu taip ilgai nieko nerašai aš tau išsiunčiau laišką ir pasveikinimą su naujais metais turėjai gauti penktadienį prieš naujus metus, o tu nė karto neparašei, aš vėl nervinuosi, galvoju gal vėl sergi, bet jei sirgtum tai tu parašytum, nežinojau ką ir galvoti, kai gausi šitą laišką tai iš karto atrašyk [...]

5/66 (1966. [I.] 05), MLLM P40713

Beveik kiekviename laiške rasime empatija grindžiamas būsenas: „viskas būtų gerai jei tau būtų geriau“, „kai tau geriau tai galiu kentėti viskas linksmiau kad tau geriau“, „jei tu būtum sveikesnė tai būtų linksmiau o dabar ir vėl kokie skausmai tau užėina tai koks man linksmumas“ ([be datos], MLLM P40685; [V], MLLM P40692; 27/73 (1973. [II.] 27), MLLM P40707). Gal ir ne taip dažnai kaip duktė, motina irgi randa ką pasiūsti: tai žirnių, kurie lengvai išverda, paskutinį maišelį, tai tris apelsinus iš gautų penkių, tai geresnio bulgariško kremo, nes jai bet koks tinkantis. Atsisveikinama taip pat visada šiltai: „[b]učiuoju abidvi širdingai, kad Dievas duotų jums sveikatos“, „na tai viskas mano miela dukryte / Bučiuoju jus abidvi tave ir Bronę, / taip labai jūsų pasiilgau, noriu pamatyti“ (2/82 (1982. [VII.] 2), MLLM P40694; [V], MLLM P40692).

Apskritai, 31 išlikusiame motinos laiške nėra pykčio ar tūžmasties. Renkamasi kalbėti apie geresnius, pasisekusius dalykus. Štai trumpame 1982 m. liepos 2 d. laiške spėjama pasakyti, kad duktė „tiek daug visko davė“, kad žuvis skani, kad pienas, kurį davė, labai geras, kad Lilijanos dėmės jau gerėja, kremas, kurį jai davė Nijolė, labai puikus ir knyga „kokia puiki“, „taip gražiai parašyta“ (2/82 (1982. [VII.] 2), MLLM P40694). O jei kar-tais imama kalbėti apie liūdnesnius dalykus, jie įprastai apibendrinami viltimi – „bet tai nieko, viskas labai gerai duos Dievas“ ([V.], MLLM P40692). Kad Degutytė išsaugojo tik taikų ir geranorių motinos kalbėjimą, neleidžia manyti gausiau išlikę jos pačios laišškai, kuriuose nuolat atliepiama motinai, bet niekur neprasitariama apie rašytus priekaištus ar panašius dalykus. Atidus motinos laiškų skaitymas taip pat neleidžia paneigti cituotų empatinių maloninių sakinių, parodyti, kad kalbėta bent kiek veidmainiaujant ar kitaip manipuliuojant. Tiesa, motina laiškuose mandagiai, bet drąsiai primindavo apie pinigus. Tačiau pastebėtina ir tai, kad ji laikėsi įdėvių tvarkos, tai nebuvo nuolatiniai prašinėji-mai. Taigi, atrodo, kad laišškai nebuvo būdas pyktis. Sunku pasakyti, kiek čia veikė laiško forma, jos tvarka, o kartu ir netiesioginio bendravimo būdas. Būnant kartu konfliktų

¹² Degutytė namiškiai vadino Nina, taip ji prisistatė ir studijų Vilniaus universitete draugėms. Tik vėliau šią vardo formą pakeitė „Janina“.

¹³ Čia ir toliau pateikiamuose J. Degutienės laiškų vertimuose neatkuriamas jiems būdingas gramatinis netaisyklumas, bet stengiamasi išlaikyti sintaksę ir skyrybą.

kildavo. Laiškuose draugėms apie tai prasitariama ne kartą, lygiai taip pat su nuostaba rašoma apie nekonfliktiškus susitikimus (pvz., laiškas B. Jacevičiūtei-Jėčiūtei [1965. III. 16]; laiškas V. Lopaitytei 1973. IX. 11, MLLM 51657).

Nusivežusi motiną į taip mėgtą Jacevičiūtės-Jėčiūtės gimtinę Mazgeliškius (galbūt pirmą ir paskutinį kartą), pavargusi nuo bendro gyvenimo Degutytė rašė pusseserei: „Degutienė pasėdi ore, paguli ir t. t., pilna stenėjimo ir visokių nepasitenkinimų. Lova nelygi, tualetas toli, uodai kanda, karšta ir t. t. ir t. t. Tai žmogus, kuris įnirtingai visur ieško blogio“ (1979. VI. antrad., MLLM 49730). Gali būti, kad motina tiesiog mėgo būti viena. Tai patvirtintų ir prasitarimas vaikystės draugei Lopaitytei, kad motina susierzindavo dukrai parėjus ir įkalbinėdavo dar kur išeiti (1967. VIII. 20, MLLM 51719). Pastebint tiesioginio, kūniško ir netiesioginio bendravimo skirtį, neatmestinas ir LaChance Adams (2014, 35) aprašytas motinystės dvilypumas, dėl kurio „meilė gali persipinti su neapykanta, pyktis su švelnumu, gailestis su žiaurumu, pasitenkinimas su įniršiu“. Vaikai suteikia ne tik laimingo sutapimo galimybę, bet ir neatsiklausdami keičia gyvenimą atimdami atskirumą, naikindami asmeninę ir privačią erdvę.

Iš laiškų matome, kad motinai buvo smagu būti vienai, būti šeimininke, turėti visokių paprastų reikalų ir juos tvarkyti. Pridurtina, kad tai ji galėjo tik savo uždaroje erdvėje. Galbūt dėl menko raštingumo ji negebėjo veikti viešojoje erdvėje. Regis, paprastas dalykas – paso pakeitimas – jai kėlė nerimą, ji negalėjo susitvarkyti pati. Tačiau savo erdvėje motina mokėjo tvarkytis, gerai išmanė namų ruošos darbus, buvo tvarkinga kaip, beje, ir jos seserys¹⁴. Su malonumu pasakoja laiškuose, kaip tvarkėsi savo kambarėlį arba ką nuveikė dukters bute.

[K]ėdes išploviau labai nešvarios buvo vanduo buvo toks nešvarus kaip nuo grindų o dabar kaip naujos, ir skėtį pataisiau taip kaip naujas galėsi nešioti, siūlus išploviau dabar tokie gražūs pūkuoti o tokie buvo nešvarūs [...]

25/66 (1966.[X.] 25), MLLM P40711

Motinos kartojamas daikto perėjimas iš nešvaraus būvio į švarų, iš netinkamo į malonų naudoti atskleidžia jos juntamą tvarkymo reikšmingumą, o kartu ir akivaizdų jos džiaugsmą ir pasitenkinimą, kad ji šioje metamorfozėje dalyvauja. Intymiausias motinos rūpestis namais atsiskleidžia jai pasakojant apie prižiūrimas gėles.

gėlės gražiai auga žiūriu jas kaip vaikus, o šitas kaktusas išleido 2 žiedus tokius gražius didelius žiedus, žmonės eina ir kiekvienas žiūri į langus, aš iš pradžių apčiupinėjau žemę o paskui laistau kad ne per daug ir ne per mažai palaistyt vienu žodžiu viskas gerai [išskirta cituojant]

25/66 (1966.[X.] 25), MLLM P40711

Šį motinos laiško epizodą galime palyginti su Degutytės išsitarimu „daržas mano kaip lėliukas“ (laiškas L. Rapalienei, 1985. V. 25). Galbūt turimas omenyje ir daržo mažumas, bet neišvengiamai pasirodo motiniškas rūpestis augalais. Norint geriau suprasti, ko auga-

¹⁴ Sesuo, kaip prisimena jos dukra Lilijana, grįžusi iš darbo po pamainos fabrike, pasilenkusi ranka perbraukdavo per grindis – turėjo nė smiltelės nebūti (PoLŽ4).

lams reikia, jie ne tik žiūrimi, bet ir liečiami, apčiupinėjami. Beje, pati Degutytė, nepaisant silpnos sveikatos, daug dėmesio skyrė butui tvarkyti, daiktams prižiūrėti ir butui remontuoti. Gebėjimas tvarkytis ją siejo su motina. Draugės gaudavo iš Degutytės pastabų dėl netinkamai laistomų gėlių ir kitų panašių dalykų, bet ne motina. Degutytei tiko ir motinos ruošiamas maistas: kakorai, koldūnai, lietiniai, virtiniai, ježinkos, bandelės su mėsa, su rabarbarais, sausainiai iš sumalto herkuleso, glaištu puošti visokių formų meduoliai. Kai Degutytės nebūdavo Vilniuje, Jacevičiūtė-Jėčiūtė džiaugdavosi Degutienės ruošiamu valgiu: „Jaučiuosi gerai, nebadaju. Mama prikepė naliensnykų bliūdą“ ([1966. X. ~17], MLLM 65273). O ir Degutytė laiške rašo: „Mama ryt išvažiuoja, palikus bliūdus maisto“ (laiškas B. Jacevičiūtei-Jėčiūtei, 1965. III. 20).

Motinos pomėgis bei gebėjimas tvarkytis ir ruošti maistą nederėjo su jos vienetu. „[G]aminu sau pati kas reikalinga, mėgstu veikti gaminti skalbti, bet nėra kam, kiek man vienai čia reikia“ (1981/18 (1981. [XI.] 18), MLLM P40702). Jau minėtas jos noras būti vienai pasirodo ir kaip jos vienišumas. Jis nuolat krinta į akis, yra ryškus gyvenimo bruožas. Motina gyveno uždara ir siaurą gyvenimą. Nebuvo buvusi niekur, iš kur Degutytė jai siųsdavo laiškus. Per beveik dvidešimtį susirašinėjimo metų, be Kauno, tiksliau – Šančių ir TSRS 50-mečio (šiandien – Vinco Krėvės) prospekto, kur gyveno, ji lankėsi kartą Nemenčinėje (pas sesers dukrą), kartą Degutytės numylėtuose Mazgeliškiuose, kurie jai netiko, ir Vilniuje, tiksliau – Antakalnyje, kur gyveno Degutytė, ir kartą Jacevičiūtės-Jėčiūtės dirbtuvėje A. Goštauto gatvėje. Sėslumas būdingas daugeliui jos kartos žmonių, tačiau jiems kartu būdingas išibuvimas į savas vietas. Degutienė gyveno uždara ir nuo savo vietos, leido laiką savo kambaryje. Degutytė ją ragindavo išeiti nors iki namo galo. Ir pati motina yra rašiusi, kad „jeigu aš galėčiau viena į lauką išeiti tai man nieko daugiau nereikėtų“, bet vis rasdavo priežasčių likti kambaryje ([V], MLLM P40692). Prie uždaro būdo veikiausiai prisidėjo ir persikėlimas į naują daugiaaukščią rajoną – „čia ne šančiuose kur visi pažįstami, kiekvieną dieną su kuo pakalbi, o čia kaip kalėjimas“ (10/73 (1973. [XII.] 10), MLLM P40693).

Kaip prisimena Degutytės pusseserė Lilijana Žukauskienė, Degutienė vis vaikščiodavo savo kambaryje pirmyn ir atgal – taip vaikščiodama su šlepetėmis buvo ant padų primušusi „mazolius“. Retai ir į parduotuvę išeidavo, jai viską parnešdavo sesuo (PoLŽ5). Bičiulės Lenos Rapalienės prisiminimu, Degutytė gydė motiną nuo alkoholizmo ir agresyvumo. Po gydymo jos būdas sušvelnėjo, ji pasidarė baukšti (Birgerė (par.) 2008, 3). Pati jausdavo, kad dėl visko nervinasi ir prašydavo dukters geltonų tablečių: „[T]oks liūdnas gyvenimas privalau nors vieną per dieną išgerti“ ([be datos], MLLM P40704).

viena namuose dieną ir naktį kitą kartą tokia depresija ir apatija užėina kad verkiu, prisimenu visą savo gyvenimą kaip pirmas pasaulinis karas buvo tai baisu pagalvoti ir badu ir šalčiu 2 maži broliukai numirė helė sesuo miela 19 metų numirė o man buvo 13 metų o broliukai vienas 2, o kitas 3 metų karas viską padarė, na kai esu viena ir viską prisimenu, tai matai mano mylima dukryte, bet tai nieko, viskas [bus] labai gerai duos Dievas

[V], MLLM P40692

Šančiuose, kur motina gyveno iki 1969 m., buvo palankios sąlygos girtuokliauti, mat sovietmečiu tai buvo tapę rajono skiriamuoju bruožu. Užsimenama, kad Degutienė

turėjusi draugių, kad kartais su jomis susidėdavusi, bet, apskritai, alkoholizmas buvo jos slėpimosi būdas. Prieš pradėdama gerti, užsitraukdavo užuolaidas, užsirakindavo duris. „Visada gėrė viena“, – rašoma „Atsakymuose“ (1996, 8).

Degutienė negyveno viena – šalia buvo sesuo, jos vyras, dukros. Gyvendama sesers bute miegodavo viename kambaryje su sesers anūke (nes tėvų kambaryje anūkės lova netilpo), pasakodavo baisias istorijas, kurių mergaitės bijojo ir vis tiek prašydavo pasakoti. Tačiau, atrodo, kad su žmonėmis nesuartėdavo, neprasiverdavo jiems.

Prie motinos vienvėsių ir vienišumo derėjo skaitymas. Kaip prisimena Lilijana Žukauskienė, Degutienė išties daug skaitydavo. Degutytė rašo, kad pati ją prie to įpratino ir, kaip matome iš laiškų, visą laiką rūpinosi siųsti jai knygas, savas ir skolintas. Motina skaitydavo jas po kelis kartus ir dėl malonumo, ir iš nuobodulio:

[V]iskas išskalbta išlyginta [...] dabar galėsiu ilsėtis ir skaityti [...]

14/69 1969. [VI.] 14, MLLM P40710

[Ž]iūrėti per langus juk nėra ką žiemą tai guliu ir skaitau tas pačias knygas ką dabar daryti skaitau, kad neišprotėčiau [...]

[be datos], MLLM P40704

Laiškuose paminėti tik keli siunčiamų knygų pavadinimai: tai Józef'o Ignacy'o Kraszewski'io istorinis romanas „Grafiene Kozel“ ir norvegų rašytojo Trygve'ės Gulbrandsen'o pasaulinis bestseleris „O miškai amžinai dainuoja“. Degutytė dalijosi knygomis, kurias pati skaitė: rašo duosianti, kai pati perskaitysianti, arba prašo knygos niekam neduoti, nes ir pati norinti ją perskaityti. Įdomu, kad motina niekur nemini knygų turinio, bet keletą kartų pabrėžia rašymo gražumą (2/82 (1982. [VII.] 2), MLLM 40694).

Galima teigti, kad Degutytės motina rašė malonius ir empatiškus laiškus, bet kartu buvo nugrimzdusi į savo vienvėsių, anot vienos Degutytės bičiulės, „kažkaip į save daugiau susikoncentravus būdavo“ (PoBJJLR). Ji mielai tvarkydavo butą, gamindavo maistą, bet neturėjo kam tai daryti. Tai leistų manyti, kad jos santykis su dukra, o ir su kitais žmonėmis, buvo daugiau ar mažiau paviršinis. Tarsi gyvenime būtų dalyvavusi tik nedidele dalimi, o didžiąją, su baimėmis ir troškimais, „niekada niekada neišsipildžiusiais“ (Degutytė 1984, 62), liktų pasislėpusi nuo kitų ir, veikiausiai, nuo savęs.

Autobiografinis pasakojimas. Žingsnis po žingsnio

Bendravimas su motina, keičiantis laiškais, siunčiant jai daiktus, nuolat užleidžiant savo butą, netrūkinėjančia gija tęsiasi per Degutytės gyvenimą ir sudaro nekintamą jo dalį. Šiam santykiui, regis, užpildant dabartį, išsilaiko vaikystės patirtis. Motinai neprimenamą, bet prisimenamą. Degutytei rūpėjo, bet niekada nebuvo aišku, kiek ir kaip pati motina visa tai atsiminė (plg. Atsa 1996, 8).

Apie kūne išsilaikančius ir netikėtai išnyrančius vaikystės išgyvenimus prisitariama skirtinguose tekstuose. „[T]as garsas lig šiolei man girdimas“, – rašo sulaukusi šešiasdešimt vienerių apie tai, kaip girta motina, smuklėje paguldyta į lovą, vis iš jos iškrisdavo. „[K]iekviena diena, kiekviena valanda įbrėžta, įkirsta kaip kirviu širdyje. Joks laikas, jokios laimės jų neužgydys. [...] Kiekviena valanda įsibrėžė amžiams“ (NebAuto 1996, 56–57).

Beveik 40 metų, rašo Degutytė, jai prieš įmingant vaidenosi, kad motina žnyba (NebAuto 1996, 57). Vadinasi, vaikystės tikrovė, persikėlusį į sapną, ją persekiojo maždaug iki penkiasdešimties. Laiške Teresei Bukauskienei Degutytė rašė perskaičiusi, kad iki dvylikos metų žmogui sudedama viskas, „kas per visą gyvenimą iš jo trykš“, ir tai jai atrodo tiesa, kuria negalima abejoti (1962. I. 3). Nors laiške Bukauskienei rašo negalvodama apie save, ši mintis veikiausiai jai yra patikima dėl atitikimo jos patirčiai, dėl atpažinto jautimo, kad ir pati yra sudaryta iš savo vaikystės iki dvylikos metų.

Apie savo išgyvenimus Degutytė niekam (arba beveik niekam) nebuvo sakiusi. Svarbu pastebėti du nesakymo lygmenis. Apie pirmąjį galime kalbėti tada, kai stengiamasi nutylėti patį faktą, kad motina geria, t. y. faktą, kuris pats anksčiau ar vėliau aplinkiniams išaiškėja. Iš pradžių Degutytė tai slėpė net nuo tėvo ir senelės. Klasės draugėms sakydavo, kad motina serganti, todėl nedirba (NebAuto 1996, 58). Nieko nepasakojo ir artimiausioms studijų draugėms. Tik sunkią minutę buvo prasitarusi: „[G]eria, *miortvaja*“ (PoDV). Tiesą apie motiną buvo pasakiusi auklėtojai, kuri, pasikvietusi auklėtinę į namus, žodis po žodžio pati apie tai išklaušė ir, kaip išmanė, stengėsi padėti. Visai kito lygmens yra nesakymas, kai slepiama subjektyvi vaikystės ir paauglystės patirtis, su girta gaudančia motina išgyventos naktys. „Nei tėvas, nei senelė nesužinojo iš manęs niekada, kaip aš gyvenau likus viena su motina“, – rašė Degutytė, tiksliai paaiškindama keliaklodes to priežastis. Nesakiusi ne tik dėl to, kad neskaudintų, bet ir todėl, kad nerasdavo žodžių ir bijodavo visa tai žodžiais paversti (Atsa 1996, 9). Baimė išgirsti savo išgyvenimus¹⁵ ir sunki išraiškos paieška lydėjo visą laipsnišką ėjimą į sakymą. Kaip pati yra prasitarusi „Nebaigtoje autobiografijoje“, viską yra pasakojusi Bronei Jacevičiūtei-Jėčiūtei. Viskas rodo likusį įspūdį, veikiausiai pačią patirtą galimybę, kad įmanoma kitam kažką iš savyje nešiojamo skaudumo sakyti. Pati Jacevičiūtė-Jėčiūtė niekada apie tai neprasitarė.

Autobiografiniai Degutytės tekstai leidžia teigti, kad visus straipsnyje pristatyto susirašinėjimo su motina metus ji paraleliai gyveno mintimi, galbūt ir pačios iki galo nesuvokta, papasakoti apie savo vaikystę ir savo motiną. Pristatydama penkis autobiografinius bandymus, pabandyti parodyti, kaip pamažu visą šį laiką Degutytė į tai ėjo.

1967 m. Degutytė parašė trumpą autobiografiją knygai *Tarybų Lietuvos rašytojai*. Be abejo, toks leidinys netiko sunkios vaikystės pasakojimui. Veikiausiai todėl Degutytės autobiografija iš visų skelbiamų yra antroji pagal trumpumą (po Alfonso Bieliausko, kuris tiesiog atsisakė apie save pasakoti). Rašant tiek nedaug, atrodytų, tinkamiausia vaikystės tarpsnį praleisti, tačiau Degutytė jam paskiria didesnę šio teksto pusę. Apie vaikystę ji pasakoja abstrakčiai, neįvardydamą jokių konkrečių realijų. Tą laiką ji apibendrina kaip ilgai trukusį mokslą apie juoda ir balta, pastangas patikėti, kad žmogaus ranka gali būti sunkesnė už akmenį (1967, 453). Nors ir nieko aiškiau nepasakydama, Degutytė sukūrė (ar rezervavo) vietą vaikystės pasakojimui.

Po dešimties metų leistai analogiškai knygai tuo pačiu pavadinimu *Tarybų Lietuvos rašytojai* Degutytė vėl parašė autobiografiją (1977, 237–239). Šiame tekste vaikystė jau

¹⁵ Plg. „Nebaigtos autobiografijos“ (1996, 55) pradžia: „Neišdrįsčiau perskaityti išspausdintą savo gyvenimo aprašymą.“

įgauna konkretų pavidalą ir aiškia pasakojimo struktūrą: pastraipa gimtajai vietai, po to – „motinai“, tolesnės – tėvui ir senelei. Čia pirmą kartą pasirodo su tėvu ir senele susiję prisiminimai, kurie vėliau kartojasi kituose tekstuose. Abstrakti lieka pastraipa, mano pavadinta „apie motiną“:

Jeigu suaugusieji patys susivoktų (ir išdrįstų prisipažinti), kokio svorio jų likimo lemčiai turi vaikystė, – kaip jie mokėtų suprasti vaikus, kaip jie gerbtų juose žmogų!

1977, 237

Abstrakti pastraipa tarp konkrečių. Jos reikšmingumą, o kartu ir ja dengiamą įtampą išduoda šauktukas. Šią pastraipą galima suprasti kaip tarpinę tarp nekalbėjimo ir kalbėjimo apie motiną. Degutytė vėlgi sukuria vietą būsimam pasakojimui. Tokį mąstymą patvirtina ir 1980 m. autobiografija, kurioje kartojasi 1977-ųjų struktūra: gimtoji vieta, motina, tėvas ir senele. Aprašiusi namus, pereidama prie motinos, Degutytė stabteli: „Kai tari žodį „namai“, kitas žodis ateina – „motina“. Motina... Sunkiausia man apie ją kalbėti“ (Atsa 1996, 8). Beje, žvelgiant į visus autobiografinius tekstus, nesunku pastebėti, kad tai, ką jau kartą pasako, nesvarbu, ar tai būtų konkreti turinio detalė, ar labiau sakymo forma, kalbančioji tarsi įgyja teisę ir turi galimybę kartoti.

Trečiasis pristatysimas autobiografijos atvejis aiškiai rodo, kad Degutytė ėmė naudotis menkiausiomis galimybėmis pasakoti apie savo motiną. 1978 m. Aldona Liobytė, bendradarbiavusi vaikų žurnale *Genys*, paprašė Degutytės, kurią pažinojo nuo laikų, kai abi dirbo leidykloje, parašyti savo autobiografijos faktų. Jais pasiremdama Liobytė ketino papasakoti poetės biografiją vaikams tinkamu būdu. Degutytės Liobytei parašytas laiško likimas nežinomas, bet iš Liobytės atsakymo ir iš motinai skirtos pastraipos *Genyje* aišku, kad Degutytė jai parašė tai, ko niekam nebuvo rašiusi.

Tavo laiškas mane sukrėtė ir sujaudino, tai, ką aš parašiau, tik blyškus atšvaitas, visi gintarėliai liko laiške, pačiam giliajam gyvenimo dugne. Nežinau, ar verta tokią biografiją visoms kiaulėms pakloti [...] ypač sunku man buvo išbristi su mama (ne tiek sunku, kiek Pačiai)

1978. IV. 20, MLLM P51885

Piktoji laumė užbūrė jos mamą ir uždarė už juodų aukštų vartų. Kiek beldėsi Janytė, ją šaukdama, laumė užleido juodą miglą, ir jiedvi liko atskirtos... Labai sunku šitaip: šaukti ir neprisišaukti, glaustis prie mamos ir neprisišlausti...

Liobytė 1978, 5

1980 m. Viktorija Daujotytė rengdama monografiją paprašė Degutytės atsakyti į pakankamai įprastus klausimus. Paliko juos ilgesniam laikui, prašydama grąžinti po vasaros. Degutytė atsakė taip, kad Daujotytė tuo laiku negalėjo atsakymų nei tiesiogiai panaudoti, nei interpretuoti ([Daujotytė] 2005, 475). Paklausta, sakykime, kas padėjo formuoti jos gyvenimo supratimui, Degutytė rašė apie tai, kaip motina sukapojo jos, penkiametės, smuiką, kaip bijodavo motinos veido, kai ši prišliauždavo jos žnaibyti, kaip miegodavo kapinėse, nes motina jų vengė iš tolo (Atsa 1996, 15–20). Vaikystės pasakojimai veikė bendrą poetės suvokimą, iš dalies ir monografijos koncepciją, bet nepasirodė konkrečiu

pavidalu. Santykis su motina monografijoje tilpo į sakinį „Vaikystė be motinos meilės, be jos globiančios šilumos – ji buvo pragerta“ (Daujotyte 1984, 9).

1980 m. pabaigoje prie sunkios Degutytės širdies ligos prisidėjo inkstų nepakankamumas. Ilgam atgulusi į ligoninę ji rašė savo studijų draugei Adai Kizlaitytei: „Žodžiu, kelelis eina į pabaigą. Gerai, kad tą „išpažintį“ spėjau Viktorijai surašyti... Tokis „nuostolis“ būtų pasauliui“ (1981. I. 16, MLLM 54435). Daujotytei rašytus atsakymus Degutyte prisimena praėjus pusmečiui. Užuominoje apie nuostolį pasauliui girdisi ironija, tačiau kartu matyti ir tai, kad poetė galvoja apie pasaulį, jaučiasi rašiusi ir jam (ne tik monografijos autorei). Vaikystės patirties įvardijimas išpažintimi rodo ne tik šios patirties slaptumą, bet ir tai, kad jos sunkumas tolygus kaltės naštai.

1989 m. vasarą Degutyte imasi rašyti autobiografiją. Iš laiškų ir bičiulių pasakojimų žinome, kad tuo metu ji buvo labai silpnos sveikatos. Sunku būtų patikėti, kad poetė tokiu laiku būtų ketinusi aprašyti visą savo gyvenimą. Veikiausiai šio darbo ji ėmėsi norėdama parašyti tiek, kiek ir parašė, t. y. norėdama papasakoti apie savo vaikystę. Svarbu suvokti, kad prieš devynerius metus Daujotytei rašyti atsakymai buvo nežinioje, Degutyte anuomet negalėjo žinoti jų likimo.

Beje, 1986 m. Degutytės butą vasaromis prižiūrėjusi jos draugė gydytoja Lena Rapalienė rado šiukšliadėžėje Degutytės išmestus „Atsakymų“ ir apsakymo apie katukus mašinraščius. Matyt, išvažiuodama vasarai į Mazgeliškius, poetė susitvarkė. Rapalienė mėgdavo paskaityti rankraščius ir Degutyte tam neprieštaravo, tai ir šiuos, pranešdama apie tai laiške, pasiėmė sau (L. Rapalienės laiškas, 1986. VII. 10). Nors su Degutyte ji artimai draugavo daugiau kaip dvidešimt metų, perskaičiusi atsakymus per naktį prieš budėjimą, rašė: „Iki šiol neatsigaunu“ (L. Rapalienės laiškas, 1986. VII. 16). Rapalienės laišakai akivaizdžiai rodo, kad Degutyte „Atsakymų“ nesaugojo, jie lyg ir priklausė Daujotytei, todėl poetė nemanė su jais ką nors daryti.

Aiškliai numanomoje gyvenimo pabaigoje (1989 m.) Degutyte imasi kalbėti pati, kitų neklausoma. Charakteringas pirmas autobiografijos sakinytis: „Rašiau vis ne tai, vis užuominom, vis prabėgom, fragmentais“ (NebAuto 1996, 55). Tai, apie ką reikėjo rašyti, ką imasi autobiografija pasakyti, yra ne kas kita, kaip jos gyvenimas su motina.

Atsakydama Rapalienei apie jos atsitiktinai perskaitytus „Atsakymus“, Degutyte rašė: „Nuo tų rankraščių nebuvo ko jaudintis. Jei viską perrašyčiau – tada galėtum. Jei pastatytų filmą iš vaikystės ir jaunystės – būtų siaubo filmas. Gal pusė motinų negertų pamačiusios jį“ ([1986.] VII. 20 sekm.). Tačiau „Nebaigtoje autobiografijoje“ poetė iš esmės daugiau nepapasakoja. Tiesa, vaikystė pratęsiama iki paauglystės. „Atsakymai“ (tiek, kiek kalba apie vaikystę) ir „Nebaigta autobiografija“ yra ištis artimi tekstai. Labiausiai jie skiriasi struktūra. Autobiografijoje imamasi pasakoti chronologiškai. Skaudžiausi epizodai apie motiną ne tiek sutankėja ar išsiplečia, kiek pasikeičia jų statusas. Iš skliaustų, iš nuošalės jie atsiranda pagrindinėje būtinų pasakyti dalykų sekoje.

Abiejuose tekstuose ne tik pasakojama, bet ir svarstoma, bandoma įvardyti buvusį santykį su motina – kaip sumišusią meilę, baimę ir neapykantą. Neapykantą, pyktį girtai ir meilę, gailestį besipagiriojančiai, silpnai. Galima sekti, kaip per devynerius metus nesikeičia formuluotės: „[o] motina – nelaimingiausias žmogus pasaulyje, niekada nepažinęs savo meilės“, „ji

nieko gyvenime nemylėjo“, „[m]an atrodė, kad ji pati nelaimingiausia iš mūsų visų“ (Atsa 1996, 10; NebAuto 1996, 55, 60). Tai dar kartą rodo, kad rašančioji įgydavo tai, ką vieną kartą jai pavykdavo pasakyti. Kartą radusi sakymo formą, galėjo kartoti, kiek papildydama ar tikslindama. Kartu tai įrodo, jog kūniškos patirties, vaikystės atminties perėjimas į kalbą buvo labai sunkus, kad vaikystė autobiografijose liko labiau praverta negu atverta.

Motinai skirti eilėraščiai

Įdomu tai, kad autobiografinis pasakojimas išjudina ir praveria poetinį. Rašydama „Atsakymus“ Daujotytei, Degutytė mini tuo pačiu metu rašomą eilėraštį apie motiną „Gimusiai po juoda žvaigžde“ (Atsa 1996, 10). Ši eilėraštį galima laikyti pagrindiniu tekstu motinos tema – būtent jame nuoširdžiausiai ir atviriausiai įvardijama motinos lemtis. Eilėraštis, 1980 m. pradėtas, kaip vėliau matysime, baigtas 1983 m., neatsiejamas nuo rašomų atsakymų sukeltos atminties; visiškai gali būti, kad, be „Atsakymų“ teksto, nebūtų ir eilėraščio.

Pagrindinis motinai skirtas kūrinys yra septynių eilėraščių ciklas „Anapus vilties“. Žiūrint į ciklo genezę, jis prasideda trečiuoju eilėraščiu „Šiandien Tave palydėjau / į neišmatuojamai ilgą kelionę“, kuris buvo parašytas motinos laidotuvių dieną (arba jai gretimą dieną). Ši eilėraštį (kartu su antruoju) randame Degutytės užrašų knygelėje, kuri skirta medicininių tyrimų rezultatams užsirašyti¹⁶. Tyrimai joje buvo rašomi sistemingai nuo 1982 iki 1988 m. Tarp jų įsiterpę du laidotuvių dienų eilėraščiai rodytų, kad tiesiog po ranka nebuvo kito popieriaus lapo. Eilėraštis „Šiandien Tave palydėjau“ (cikle – be pavadinimo) užrašų knygutėje turi pavadinimą – „Anoj pusėj vilties“ – ir datą – 1983. II. 26. Vos redaguotas eilėraščio pavadinimas perkeliamas visam ciklui; tai patvirtina, kad genetinė ciklo pradžia nėra atsitiktinė: pirmu laidotuvių dieną parašomu eilėraščiu prasideda ciklas, jau turėdamas savo pavadinimą.

Diena vėliau, kaip rodo ta pati užrašų knygutė, parašytas antras ciklo eilėraštis „...Iš frazių nuotrupų, iš klausimų, / iš Tavo baimių ir troškimų“. Šis tekstas priklausytų vadinamiesiems ilgai nešiotiems eilėraščiams, nes būtent jis (kaip kuriamas, nebaigtas) minimas 1980 m. „Atsakymuose“. 1983 m. šis eilėraštis užrašomas tikslia, iš esmės vėliau netaisoma forma. Degutytė kelis kartus yra prasitarusi, kad besiformuojančius eilėraščius nešiojasi savyje, kad jų formavimuisi jai nereikalingas popierius ir kad nešiojimas kartais gali trukti keletą metų (Degutytė 1965a, 3; 1965b, 154). Taigi ciklas „Anapus vilties“ rašomas laidotuvių dieną, pirmą dieną po jų, praėjus apie trims savaitėms po mirties, penkioms savaitėms po mirties, o vėlesni trys eilėraščiai rašyti po Visų Šventųjų dienos, po visuotinio kapų lankymo: du – lapkričio pirmomis dienomis ir paskutinis – lapkričio pabaigoje. Beje, paskutinis parašytas eilėraštis, laiku labiausiai nutolęs nuo motinos mirties dienos, poetei dėliojant ciklą tampa pirmuoju. Visų ciklo eilėraščių datos rinkinyje paliekamos, rašančiajai išlieka reikšmingos.

Santykis su motina cikle išsiskleidžia keturiais pagrindiniais, pasikartojančiais motyvais. Pirmasis – jūdviejų, motinos ir dukters, neatskiriamumas. Jį teigia ir tvirtina, tuo

¹⁶ Užrašų knygelė laikinai saugoma straipsnio autorės.

ramindama, duktė – eilėraščio kalbančioji: visada buvau su Tavimi, esu ir būsiu. Rūpestis ir globa leidžia dukrai tapti lyg motina savo motinai.

*Tau baisu, Viešpatie, Tau baisu dabar vienai,
bet aš gi su Tavim,
aš visada buvau su Tavim*
VI

*Tu vis prašei manęs nemirti,
nes kaipgi būsi viena?
Gal skausmas mudvi surišo labiau,
negu būtų surišęs džiaugsmas?
Aš ateisiu.*
III

Antrasis ciklo motyvas – motinos, jos lemties įvardijimas, atviras ir drąsus: *gimusi po juoda žvaigžde, balta jazmino šakelė suanglėdavo rankose, šaltinis sustingdavo į ledą, kai paliesdavai lūpomis* (II). Motinos gyvenimą cikle imama suprasti kaip ją viršijusią, nuo jos nepriklausiusią lemtį (plg. V).

Pastebėtina, kad tik skaudžiai atvirai įvardijus motinos lemtį, iškilo jos gyvenimo klausimas, suvokimas, kad jo nesuvoki, o kartu ir noras bei pastanga suprasti. Išgyvenamas motinos gyvenimo neaiškumas, prasivėrusi jo tamsi gelmė būtų trečiasis, santykį su motina aptariant, išskirtinas motyvas. „Tavo mažytis pasaulis“ ir jame, mažame, paslėptos „begalinės erdvės“ bei „galingas gyvenimo geismas“ (I). Nuo šio ciklo motyvo norėtusi atsargiai grįžti prie Degutytės artimos pusseserės Lilijanos Žukauskienės pasakojimo apie motinos mirties dienas, prie jame išsiskiriančių kelių empatinių Degutytės veiksmų. Pirmasis – aktyvus išpildytas noras permiegoti motinos lovoje, lyg pasinerti į dar tebesantį jos kūno paliktą įspaudą, įgyti jos formą. Ir antrasis – pastangos surasti gydytoją, prie kurios motina mirė, ir pasikalbėti su ja, sužinoti apie paskutines gyventas akimirkas (PoLŽ5). Gyvenimo pasakojime atpažįstamas tas pats, kaip ir eilėraščiuose, noras sužinoti, bent kiek perprasti motinos gyvenimą – *mažyčio pasaulio begalines erdves*.

Ketvirtas cikle pasikartojantis motyvas – tiesioginė sąsaja tarp eilėraščių rašymo ir vaikystės ašarų.

*Gal taip buvo duota,
kad vaiko ašaros
paskui taptų eilėraščiais.*

*Už juos buvo sumokėta iš anksto –
Tavo lemtim¹⁷.*
II
*Kaip, iš kur perdavei man eilėraščius,
apie kuriuos niečnieko nežinojai?*
VII

¹⁷ Rankraštyje parašyta „Tavo gyvenimu“ ir čia pat ištaisyta „Tavo lemtim“.

Į šią keistą sąsają galima žiūrėti įvairiai, bet Degutytės mąstyme ji veikia sistemingai pasikartodama. Šiame kontekste galima naujai pamatyti poetės pasisakymus. „Ilgainiui ėmiau liesti tai, kas labiausiai skauda“, – taip sakoma kalbant apie savo poezijos raidą, kuri jai atrodo tinkama, raminanti jos sąžinę (Atsa 1996, 33). „Rašau tik tai, kas skauda. Kitaip nemokėčiau“ (Atsa 1996, 38). O ir kalbėdama jau ne apie save, o apskritai apie poeziją, Degutytė teigia lyriką kylant iš skausmo (MLLM 121455).

Ciklas „Anapus vilties“ skelbiamas paskutiniame Degutytės eilėraščių rinkinyje *Purpuru atsivėrusi* (1984). Rinkinį įrėmina motinos tema: prasideda eilėraščiu „Motinų pasaulis“ ir beveik baigiasi pristatytu ciklu. Rinkinio pavadinimu pasakytas atsivėrimas tekstais motyvuojamas kelis kartus – tai laukinės rožės arba erškėčio purpurinio žiedo atsivėrimas kaip žaizdos.

*Tegu ji atsiveria
kaip erškėtis,
tegu pražysta
kaip žaizda – – –*

*Tik neprarasti tiesos, viešpatie,
tik neprarasti tiesos savo lūpose.
(Eil. „Taip skaudžiai purpuru žydi erškėtis“)*

Beje, eilėraštyje „Upė (Motina)“¹⁸ kalbama apie pražydusią kančią, kuria motina paženkliną kalbančiosios kaktą.

Degutytė, Daujotytės paklausta, yra surašiusi, kaip pati matė savo poezijos raidą (Atsa 1996, 33–34). Visą nueitą kelią ji įvardijo *lėtuėjimu į save, į tai, kas svarbiausia*, pridurdama, kad tai nebuvo lengva ir paprasta. Savo pirmuosius rinkinius poetė apibūdina kaip laikotarpį, kai bijojo pažvelgti į tai, kas joje glūdėjo:

nenorėjau liesti tų temų ir motyvų, kurie persekiojo mane dienom ir naktim. Bijojau savo atminties. Bijojau nakties: kamavo košmariški sapnai – vejasi motina. Pabudus buvo baisu, kad košmaras gali žmogui įgauti motinos pavidalą... [...]

Mokslškai tarus, trūko distancijos. Bet kokia gi distancija prie kapo duobės? Kai dar viskas kraujuoja?

Matome, kad kalbančioji *save* ir *tai, kas jai svarbiausia*, tapatina su tuo, kas ją persekioja dienom ir naktim, su atmintimi, kurios bijo. Kartu aiškiai nurodoma, kad tai nėra

¹⁸ Eilėraštis „Upė (Motina)“ skelbiamas rinkinio *Purpuru atsivėrusi* pradžioje tarp kitų šešių artimiausiems mirusiems žmoniemis skirtų eilėraščių. Atkreiptinas dėmesys, kad visi šie eilėraščiai nėra dedikuoti artimiesiems, jie yra apie juos, kaip jų įkūnijimas: „Žemaitija (Tėvas)“, „Upė (Motina)“, „Melsva alyvų prieblanda (Senelė)“ ir t. t. Visi šie eilėraščiai, išskyrus „Upė (Motina)“, parašyti 1981 m. vasarį, jau prasidėjus inkstų nepakankamumui, gulint „prikaltai“ prie ligoninės lovos (laiškas L. Žukauskienei, 1981. II. 10, MLLM 49737; laiškas A. Kizlaitytei, 1981. I. 16, MLLM 54435). Sunkiai suvokiamas minėtų eilėraščių sąryšis su sergančiu kūnu ir gyvenama ligoninės aplinka, ne mažiau sunku suvokti ir eilėraščių atsiradimo galimybę. Eilėraštis „Upė (Motina)“ veikiausiai parašytas ir į ciklą įterptas po motinos mirties. Ciklo „Anapus vilties“ motyvų sintezė ir atsirandantis nuotolis („[...] mes taip toli / viena nuo kitos / kaip vienos upės / pradžia ir pabaiga...“) leistų manyti, kad šis eilėraštis vėlesnis už ciklą.

abstraktūs košmarai, kad jie susiję su motina. Beje, nepasitenkinimas pirmaisiais rinkiniais Degutytės išsakytas daugybę kartų. „Man visada atrodo, kad niekad nepasakiau to, ką labiausiai norėjau pasakyti“ (1965b, 155). „Ir dar – aš nebuvau patenkinta pirmąjom knygom“ (1971, 105). „Aš nebuvau patenkinta pirmosiomis knygomis, ilgus mėnesius nedrįsdavau jų perskaityti“ (1980b, 268). Nepasitenkinimas turi aiškią priežastį: jis kyla iš jutimo, kad nepasakiusi „to, ką reikia“. Degutytė turi stiprią reikiamybės kalbėti tam tikrus dalykus nuojautą. Žodis „reikia“ kartojasi kiekviename cituotame pasisakyme. Lyginant šiuos interviu su „Atsakymais“ Daujotytei, pastebėtinas vienas akivaizdus skirtumas. *Tai, ką reikia pasakyti*, publicistikoje lieka neįvardijama, gali būti suprasta kaip visiškai bendras imperatyvas. Atsakymuose Daujotytei reikiamybė yra įgijusi aiškius vaikystės ir motinos kontūrus. Lėtą perėjimą į kitą laikotarpį Degutytė atpažįsta kaip laiką, kai pamažu pradeda liesti tai, kas labiausiai skauda (Atsa 1996, 33–34). Ir tai, anot jos, prasideda nuo *Šiaurės vasarų* (1966). Šio rinkinio kūrimo laiku, 1965 m., pasakodama apie savo darbą Degutytė (1965b, 155) rašo: „[A]š nebijau juodos. Ją kaip tik reikia ištraukti iš visų budugnių, užslėptų kertelių ir iškelti į saulę. Tegu niekas jos nebijo. Nuslėpti ją – vadinasi jos bijoti.“ Paskutinius rinkinius poetė matė kaip parašytus jau *turint jėgų kalbėti apie tai, ką nori, ką privalo* (įdomus norėjimo ir privalėjimo sutapimas), ji supranta *palietusį savo visus savo patamsius* ir jų nebijo. Lyrika, anot jos, turi tai daryti, nes ji yra *sielos kalba*. Ir čia vėlgi tęsiasi savo sielos, ar savo savasties, suvokimas kaip savo *visų patamsių*. Degutytės vėlyvoji lyrika anaipol nėra perdėm tamsi. Dramatiškumas, tragizmas joje veikia kartu su meditatyviu skaidrumu. Svarbu įvertinti tai, kad pačiai kalbančiajai tamsioji dalis (tiek, kiek jos yra) lemiančiai reikšminga. Tai yra poetės drąsa, kurios iš savęs ir meno norėjo, reikalavo (plg. Degutytė 1980b, 265). Degutytės kūrybinės raidos refleksija baigiasi 1980 m. Į ją nepatenka tik paskutinis rinkinys *Purpuru atsivėrusi* (1984).

Viktorija Daujotyte nuosekliai, rinkinys po rinkinio monografijoje aptardama Degutytės kūrybą, skiria tuos pačius etapus: ankstyvąjį, kūrybos pilnaties (nuo *Šiaurės vasarų*) ir pusiausvyros (*Tarp saulės ir netekties*). Vėlesniuose literatūrologės tekstuose *Tarp saulės ir netekties* yra matomas kartu su vėliau pasirodžiusiu *Purpuru atsivėrusi* – abu kaip maitinami *sunkiosios patirties* (2013, 14). Literatūrologinis raidos aprašymas yra daugialypis, tačiau pagrindine kryptimi jis sutampa su poetės refleksija. Poezijos atvirėjimas savo raidos kryptimi ir vystymosi dinamika sutampa su savo vaikystės, savo santykio su motina sakymu. Veikiausiai šis sutapimas nėra atsitiktinis.

Išvados

Janinos Degutytės eilėraščiai, autobiografijos ir laiškai atskleidžia sudėtingą, kelialypį – besitęsiantį ir besikeičiantį – santykį su motina. Išlikęs abipusis susirašinėjimas išsaugoja suaugusios dukters ir motinos santykio kasdienybę, leidžia susidurti su ja tiesiogiai, su-tikti abi susirašinėjimo dalyves. Kiekybine apimtimi laiškai sudaro su motina susijusių tekstų didžiumą, tačiau yra nepalyginamai silpnesnės koncentracijos negu autobiografija ar poezija, balastiški kaip ir pati kasdienybė. Tačiau būtent per juos kasdienis gyvenimas

įgauna tūrį bei trukmę ir sudaro terpę koncentruotiems ir fragmentiškiems autobiografijų ir poezijos tekstams.

Degutytės laišškai yra lyg ir „anapus dramos, kurią vaikystėje ir paauglystėje buvo iškentusi“ (Daujotytė 2008, 7). Svarbiausias dalykas, kurį jie įgalina suvokti – tai dukters ir motinos santykio tvėrmė, jo nepertraukiamumas. Tai sudėtingas abipusis prisirišimas, kuris vėliau tematizuojamas ir eilėraščiuose. Duktė palaiko santykį dėl skirtingų, bet viena laikų priežasčių: įsipareigojimo, atjautos, gailesčio, nuoskaudos, išgyvenamos stokos ir vilties tą stoką bent kiek užpildyti. Vaikystė jos neprikįšama, bet ir neužmirštama. Toks santykis su motina sudaro nuolatinę dukters gyvenimo dalį. Visa tai padeda suvokti ne tik judviejų tarpusavio susirašinėjimas, bet ir draugėms rašyti laišškai. Jie padeda suvokti bendravimui su motina išsiugdytą atskirą *sulaikyto kalbėjimo* būdą, kai kalbama minimaliai rodantis savo kalboje.

Nepertraukiamas dukters ir motinos ryšys laiškais, mintimis, rūpesčiu neišsemia santykio. Jis turi kitą, taip pat nepertraukiamai sąmonės užlaikomą lygmenį, kurį atidengia Degutytės autobiografinis rašymas. Šie tekstai rodo, kaip kantriai ir pamažu sąmonė ieško galimybių pasakyti apie savo vaikystę ir jaunystę. Daugiau kaip per dvidešimt metų išsklidę autobiografiniai tekstai leidžia matyti, kaip sunkiai ir lėtai formuojasi vaikystės patirties naratyvas, kokios minimalios ir koncentruotos yra jo išraiškos priemonės.

Degutytės autobiografinių pasakojimų istorijos neakivaizdžiai atskleidžia kultūros lauką, jame vyravusį diskursą. Rodo, kaip sunku atskiram atvejui į jį įsiterpti. Tai straipsnyje išryškėja ne tik iš pačios Degutytės, bet ir iš laipsniško Viktorijos Daujotytės indėlio viešinant autobiografinius Degutytės tekstus.

Tiesioginis bendravimas su motina laiškais (kuriuos, beje, poetė pati perdavė Daujotytei, veikiausiai nujausdama jų vertę), autobiografinių tekstų rašymas ir iš karto po motinos mirties pasirodanti jai skirta poezija – visa tai straipsnyje parodoma kaip glaudžiai tarpusavyje susiję vienos gyvenimą kuriančios sąmonės veikimo būdai. Degutytės poezijos raidą galima matyti kaip laipsnišką atsivėrimą savo skaudžiai ir tragiškai patirčiai. Tačiau eilėraščiuose ryškėjantis gyvenimo dramatiškumas vystosi išvien su meditatyviai skaidraus pasaulio patirtimi. Tokiu būdu poezijoje pasirodantis santykis su motina bent iš dalies išsilaisvina iš uždarančio emocinio tapatumo su savo vaikystės patirtimi. Poezijos atvirėjimas savo raidos kryptimi ir vystymosi dinamika sutampa su santykio su motina sakymu. Veikiausiai šis sutapimas nėra atsitiktinis. Santykio su motina sakymas dalyvauja ne kaip pasyvus veiksnys bendrame procese, bet kaip procesą organizuojantis, ar vienas iš organizuojančių, veiksnių.

Degutytės tekstų visuma leidžia kalbėti apie santykį su motina kaip apie *kultūros reiškinį*. Jos vaikystės ir jaunystės patirtis yra ne uždarama ir paslepiama, bet visą gyvenimą kultivuojama. Ieškodama ir kurdama jos sakymo galimybes ir būdus, Degutytė įima ją į savo kuriamą gyvenimą ir į kultūrą. Vaikystės išgyvenimai, įgydami estetinę vertę, atsisleidžia kaip kultūros gylys. O Degutytė visais straipsnyje analizuotais teksta veikia kaip diskurso formuotoja.

Santrumpos

- Atsa – Degutytė, Janina. 1996. Atsakymai. Iš: Degutytė, Janina. *Atsakymai*. Vilnius: Regnum fondas, 7–54.
MLLM – Maironio lietuvių literatūros muziejus.
NebAuto – Degutytė, Janina. 1996. Nebaigta autobiografija. Iš: Degutytė, Janina. *Atsakymai*. Vilnius: Regnum fondas, 55–69.
PoBJJLR – A. Birgerės ir G. Šmitienės pokalbis su B. Jacevičiūte-Jėčiūte (Degutytės artimiausia bičiule, dailininke) ir L. Rapaliene (Degutytės kaimyne, bičiule, gydytoja), 2007. VI. 21.
PoDV – G. Šmitienės ir J. Ž. Raškevičiūtės pokalbis su D. Venclovaite (Degutytės studijų drauge), 2009. X. 28.
PoLR – G. Šmitienės pokalbis su L. Rapaliene, 2018. IX. 21.
PoLŽ1 – A. Birgerės ir G. Šmitienės pokalbis su L. Žukauskiene (Degutytės pussesere), 2007. X. 4.
PoLŽ2 – G. Šmitienės pokalbis su L. Žukauskiene, 2018. VI. 1.
PoLŽ3 – G. Šmitienės pokalbis su L. Žukauskiene, 2018. V. 13.
PoLŽ4 – G. Šmitienės pokalbis su L. Žukauskiene, 2018. V. 15.
PoLŽ5 – G. Šmitienės pokalbis su L. Žukauskiene, 2018. V. 20.

Šaltiniai

Laiškai

- Degutytės Janinos laišakai motinai Janinai Degutienei. 1965–1983 m. Degutytės fondas, MLLM.
Degutienės Janinos (motinos) laišakai Janinai Degutytei. 1966–1983 m. Degutytės fondas, MLLM.
Degutytės Janinos laišakai Vandai Lopaitytei. 1954–1975 m. Degutytės fondas, MLLM.
Degutytės Janinos laišakai Teresei Ramanauskaitei-Bukauskienei. 1954–1968 m. Degutytės fondas, MLLM.
Degutytės Janinos laišakai Bronei Jacevičiūtei-Jėčiūtei. 1961–1989 m. Degutytės fondas, MLLM ir straipsnio autorės asmeninis archyvas.
Degutytės Janinos laišakai Lilijanai Bedarfaitei-Žukauskienei. 1970–1989 m. Degutytės fondas, MLLM.
Degutytės Janinos laišakai Danutei Venclovaitei. 1962–1984 m. Degutytės fondas, MLLM.
Degutytės Janinos laišakai Lenai Rapalienei. 1968–1985 m. Degutytės fondas, MLLM ir straipsnio autorės asmeninis archyvas.
Degutytės Janinos laišakai Adelei Kizlaitytei. 1955–1989 m. Degutytės fondas, MLLM.
Liobytės Aldonos laišakai Janinai Degutytei. 1960–1983 m. Degutytės fondas, MLLM.
Jacevičiūtės-Jėčiūtės Bronės laišakai Janinai Degutytei. 1958–1978 m. Degutytės fondas, MLLM.
Lopaitytės Vandos laišakai Janinai Degutytei. Degutytės fondas, MLLM.
Rapalienės Lenos laišakai Janinai Degutytei. Degutytės fondas, MLLM ir straipsnio autorės asmeninis archyvas.
Dragūnaitės Antaninos laišakai Janinai Degutytei. 1958–1988 m. Degutytės fondas, MLLM.

Kūrinių rankraščiai (mašinarščiai)

- Degutytė, Janina. 1977. *Gulbė karalienė. Eiliuota pasaka lėlių teatrui*. Mašinarštis. Laikiniai saugomas straipsnio autorės.
Degutytė, Janina. [1982–1988] Užrašų knygelė nr 3. Laikiniai saugoma straipsnio autorės.
Degutytė, Janina. [1981] Eilėraščių „Žemaitija (Tėvas)“, „Melsva alyvų prieblanda (Senelė)“, „Nesurastas (Dėdė Mamertas)“, „Troškulys (Živilė)“, „Vakariniai maratonai (Vanda)“, „Amarilis (Nastutė)“ rankraščiai. Laikiniai saugoma straipsnio autorės.
Degutytė, Janina. Bloknotas „Skausmas ir liūdesys...“. MLLM 121455.

Skelbti šaltiniai

- Birgerė, Aistė (par.). 2008. „Gyvenom kaip viena šeima.“ Su dailininke Bronislava Jacevičiūte-Jėčiūte ir gydytoja Lena Rapaliene kalbasi Aistė Birgerė ir Giedrė Šmitienė. Šiaurės Atėnai 899, 2008. VII. 04, 3–4.
[Degutytė, Janina.] 1965a. Į redakcijos klausimus atsako Janina Degutytė. *Literatūra ir menas*, 1965. VIII. 28, 3.
Degutytė, Janina. 1965b. Apie poeziją. *Pergalė* 2, 150–155.

- Degutytė, Janina. 1966. *Šiaurės vasaros*. Vilnius: Vaga.
- Degutytė, Janina. 1971. Kaip spalvotas paveikslas. *Poezijos pavasaris*. Vilnius: Vaga, 104–106.
- Degutytė, Janina. 1980a. *Tarp saulės ir netekties*. Vilnius: Vaga.
- Degutytė, Janina. 1980b. Degutytė Janina. *Interviu su rašytojais*. Sudarė Stasys Lipskis. Vilnius: Vaga, 263–270.
- Degutytė, Janina. 1984. *Purpuru atsivėrusi*. Vilnius: Vaga.
- Degutytė, Janina. 1996. *Atsakymai*, Vilnius: Regnum fondas.
- Liobytė, Aldona. 1978. Janina Degutytė. *Genys* 7, 5–6.
- Mickienė, Aldona, Antanas Paraščiakas (sud.). 1977. *Tarybų Lietuvos rašytojai* 1. Vilnius: Vaga.
- Sinjoras, Abelis (sud.). 1967. *Tarybų Lietuvos rašytojai*. Vilnius: Vaga.

Literatūra

- Abudi, Dalya. 2011. *Mothers and daughters in Arab women's literature*. Leiden / Boston: Brill.
- Anderson, Karen C. L., Katherine Woodward Thomas. 2018. *Difficult mothers, adult daughters: A guide for separation, inspiration & liberation*. Mango.
- Badinter, Elisabeth. 1981. *Mother love: Myth and reality*. New York: Macmillan.
- Daujotyte, Viktorija. 1984. *Janina Degutyte: Gyvenimo ir kūrybos apybraiža*. Vilnius: Vaga.
- [Daujotyte, Viktorija.] 2005. Patirties profiliai: pokalbis-studija. Parengė Aistė Birgerė, Giedrė Šmitienė. Iš: *Sambalsiai: studijos, esė, pokalbis. Skiriama profesorės Viktorijos Daujotytės-Pakerienės 60-mečiui*. Sudarė Aistė Birgerė, Dalia Čiočytė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 421–554.
- Daujotyte, Viktorija. 2013. Į Janiną Degutyte – iš kito kranto (Įžanginis straipsnis). Iš: Degutyte, Janina. *Raudonoji upė*. Sud. Viktorija Daujotyte. Vilnius: Alma littera.
- De Marneffe, Daphne. 2004. *Maternal desire: On children, love, and the inner life*. New York: Back Bay.
- Forward, Susan, Donna Frazier Glynn. 2013. *Mothers who can't love: a healing guide for daughters*. Harper.
- Hirsch, Marianne. 1989. *Mother / daughter plot: Narrative, psychoanalysis, feminism*. Bloomington / Indianapolis: Indiana University Press.
- Hrdy, Sarah Blaffer. 1999. *Mother nature: A history of mothers, infants and natural selection*. New York: Pantheon.
- LaChance Adams, Sarah. 2014. *Mad mothers, bad mothers, & what a good mother would do. The Ethics of Ambivalence*. New York: Columbia University Press.
- Maestri, Eliane. 2018. *Translating the female self across cultures: Mothers and daughters in autobiographical narratives*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamin Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/btl.130>
- Meyer, Cheryl L., Michelle Oberman. 2001. *Mothers who kill their children*. New York: New York University Press.
- O'Reilly, Andrea. 2010. *Encyclopedia of motherhood 1–3*. Los Angeles: SAGE Publications, Inc.